Menon

Menon

MENON

[sau Despre virtute, gen probatoriu]

MENON SOCRATE UN SCLAV AL LUI MENON ANYTOS

MENON1 Ai putea să-mi spui, Socrate, dacă virtutea se poate preda sau nu se poate preda, ci trebuie deprinsă prin exerciţiu sau nu poate fi nici deprinsă prin exerciţiu, nici învăţată, ci există în oameni de la natură sau altfel?2

SOCRATE Menon, pînă acum tesalienii erau vestiţi printre greci şi admiraţi pentru meşteşugul de a struni caii şi pentru avuţiile lor, acum îmi pare însă că sînt vestiţi şi pentru învăţătură3, mai ales locuitorii Larissei, compatrioţii prietenului tău Aristip4. Pentru aceasta îi sînteţi îndatoraţi lui Gorgias5: sosind el în cetatea voastră, i-a aprins de dragoste pentru învăţătură pe cei mai de seamă dintre Aleuazi, printre care se numără şi prietenul tău Aristip, şi pe ceilalţi fruntaşi tesalieni; şi tot el v-a deprins să răspundeţi fără teamă şi fără şovăială la orice întrebare, cum e şi firesc pentru nişte oameni învăţaţi şi cum face şi el, care stă la dispoziţia oricui ar vrea să-l întrebe ceva şi nu lasă pe nimeni fără răspuns.

La noi însă, iubite Menon, lucrurile stau pe dos: un fel de secetă s-a abătut asupra ştiinţei, care riscă să plece de pe meleagurile noastre, la voi. Iar dacă vrei să-i pui unuia dintre noi întrebarea ta, acela, oricare ar fi, va rîde şi-ţi va, spune: „Străine, tare mă tem că mă crezi un om fericit, care ştie, despre virtute, dacă o putem învăţa de la altul sau dacă o avem pe vreo altă cale; eu însă sînt atît de departe de a şti dacă virtutea se transmite prin învăţătură sau nu, încît nu ştiu nici măcar atîta lucru: ce anume este virtutea."

Eu însumi, Menon, mă aflu în aceeaşi situaţie: sînt la fel de sărac, în această privinţă, ca şi compatrioţii mei şi mă învinuiesc singur că nu ştiu despre virtute chiar nimic. Iar un lucru despre care nu ştiu ce este, cum aş putea şti, oare, ce însuşiri are? Sau îţi pare cu putinţă ca un om care nu ştie deloc cine e Menon să ştie despre el dacă este frumos, bogat, de viţă aleasă ori dimpotrivă? îţi pare cu putinţă?

MENON Nu, desigur. Dar oare e adevărat, Socrate, că nu ştii ce e virtutea şi asta trebuie să le povestesc despre tine celor de acasă?

SOCRATE Nu numai atît, prietene, dar şi că nu cred să fi

întîlnit vreodată pe cineva care să ştie.

MENON Cum aşa? Nu l-ai întîlnit pe Gorgias cînd a fost pe aici?

SOCRATE Ba da.

MENON Şi nu ţi s-a părut că el ştie?

SOCRATE N-am o memorie prea bună, Menon6, aşa că n-aş putea spune acum ce părere am avut atunci. Se prea poate ca şi el să ştie ce este virtutea şi tu să ştii ce spunea el. Aminteşte-mi deci ce spunea. Dacă preferi, vorbeşte în numele tău, căci eşti desigur de aceeaşi părere cu el.

MENON Desigur.

SOCRATE Să-l lăsăm dar pe Gorgias, de vreme ce tot nu este de faţă. Ce spui tu însuţi, Menon, în numele zeilor, că este virtutea? Vorbeşte, nu refuza, căci voi fi omul cel mai fericit dacă m-am înşelat şi dacă vei dovedi că tu şi Gorgias ştiţi ce anume este ea după ce eu am afirmat că n-am întîlnit încă pe cineva care să ştie.

MENON Dar nu este greu de răspuns, Socrate. Mai întîi, dacă vrei să vorbim despre virtutea la bărbaţi, e simplu, fiindcă virtutea unui bărbat este să se ocupe de treburile cetăţii cu pricepere şi, ocupîndu-se de ele, să facă prietenilor bine, iar duşmanilor rău şi să se ferească să nu sufere el însuşi vreun neajuns. Dacă vrei să vorbim despre virtutea la femei, nu este greu de explicat că femeia trebuie să îngrijească bine casa, s-o ocrotească şi să fie supusă bărbatului ei. Şi mai există şi o virtute a copiilor, fete sau băieţi, şi una a oamenilor în vîrstă, fie ei liberi sau sclavi. Şi mai există şi alte virtuţi, foarte multe la număr, aşa că nu ne vine greu să spunem ce este virtutea: pentru fiecare îndeletnicire sau vîrstă, pentru fiecare faptă, fiecare dintre noi are o anumită virtute7. La fel stau lucrurile şi cu relele însuşiri, după părerea mea, Socrate.

SOCRATE Se pare că am mare noroc, Menon: căutam o singură virtute şi văd că aflu la tine un întreg roi de virtuţi, însă, Menon, potrivit aceleiaşi imagini a roiului de albine, dacă întrebîndu-te eu ce este în esenţă o albină ai răspunde că există albine multe şi de tot felul, ce răspuns mi-ai da dacă te-aş întreba: „Oare spui că albinele sînt multe şi de tot felul şi deosebite unele faţă de altele prin raport la calitatea lor de albine? Sau nu prin asta se deosebesc, ci prin altceva, cum ar fi frumuseţea sau mărimea sau vreo altă însuşire de felul

acestora?" Spune, ce mi-ai răspunde la o asemenea întrebare?

MENON Aş răspunde că, după mine, prin raport cu calitatea lor de albine, ele nu se deosebesc cu nimic una de cealaltă.

SOCRATE Atunci, dacă aş spune în continuare : „Spune-mi dar, Menon, numai atît: lucrul prin care nu se deosebesc, ci sînt identice toate, cum îl numeşti oare?", ai avea ce să-mi răspunzi?

MENON Aş avea.

SOCRATE La fel e şi cu virtuţile. Chiar dacă sînt multe şi de tot felul, ele au, toate, o calitate comună care le face să fie virtuţi. Este bine ca cel care răspunde să arate ce este virtutea numai după ce s-a gîndit la această calitate, înţelegi ce spun?

MENON Cred că înţeleg. Totuşi nu pricep încă atît cît aş vrea sensul întrebării tale.

SOCRATE întrebarea este, Menon, dacă numai cu privire la virtute crezi că există o virtute a bărbaţilor, alta a femeilor şi aşa mai departe, sau gîndeşti la fel şi despre sănătate, şi despre statură, şi despre forţă? Crezi că există o sănătate a bărbaţilor şi alta a femeilor? Sau cîtă vreme există ca sănătate ea are aceeaşi calitate pretutindeni, şi la bărbaţi, şi la oricine altcineva?

MENON Cred că sănătatea bărbatului şi cea a femeii sînt unul şi acelaşi lucru.

SOCRATE Nu este la fel şi cu statura sau cu forţa? Dacă o femeie este puternică, nu e ca puternică datorită aceleiaşi calităţi, aceleiaşi forţe, ca şi bărbatul? Ce vreau să spun prin „aceeaşi forţă" este că forţa este tot forţă şi cînd apare la un bărbat şi cînd apare la o femeie. Sau tu crezi că există vreo deosebire?

MENON Nu cred deloc asta.

SOCRATE Şi atunci virtutea, în calitatea ei de virtute, se va deosebi cu ceva după cum o găsim la un copil sau la un bătrîn, la o femeie sau la un bărbat?

MENON Mie mi se pare, Socrate, că acest caz nu seamănă cu cele dinainte.

SOCRATE De ce? N-ai spus tu8 că virtutea unui bărbat este să conducă bine treburile cetăţii, iar virtutea unei femei, să conducă bine treburile gospodăriei?

MENON Ba da.

SOCRATE Este oare posibil să conducă bine treburile cetăţii sau ale gospodăriei sau orice altceva, cel care nu le conduce în mod înţelept şi drept?

MENON Nu, firește.

SOCRATE Iar cei care le conduc în mod drept şi înţelept, nu le conduc oare cu dreptate şi înţelepciune?

MENON Nu poate fi altfel.

SOCRATE Aşadar femeia şi bărbatul, dacă e să fie virtuoşi, au nevoie, amîndoi, de aceleaşi lucruri, de dreptate şi de înţelepciune.

MENON Este vădit.

SOCRATE Dar atunci copilul şi bărbatul ar putea fi cumva virtuoşi dacă sînt nestăpîniţi şi nedrepţi?

MENON Nu, desigur.

SOCRATE Dar dacă sînt înţelepţi şi drepţi?

MENON Atunci, da.

SOCRATE Deci toţi oamenii sînt virtuoşi în acelaşi chip : ei sînt virtuoşi cînd au aceleaşi însuşiri.

MENON Aşa se pare.

SOCRATE Desigur, n-ar fi virtuoşi în acelaşi chip dacă n-ar avea aceeaşi virtute, nu?

MENON Nu, desigur.

SOCRATE De vreme ce virtutea este aceeaşi la toţi, încearcă să spui ce este virtutea, amintindu-ţi ce zice Gorgias că este şi ce crezi tu însuţi, împreună cu el.

MENON Ce-ar putea fi altceva decît să fii în stare să-i conduci pe oameni? Asta de vreme ce cauţi o singură definiţie care să se potrivească în toate cazurile.

SOCRATE Chiar asta şi caut. Dar, Menon, oare să însemne virtutea acelaşi lucru cînd e vorba de un copil sau de un sclav, şi anume să fie în stare să-şi conducă stăpînul, şi ţi se pare că cel care conduce ar mai putea fi numit sclav?

MENON Nu mi se pare de fel, Socrate.

SOCRATE Nici n-ar fi de crezut, prea bunul meu prieten. Gîndeşte-te acum şi la aceasta: spui că virtutea este capacitatea de a conduce; n-ar trebui să adăugăm la definiţie „conform cu dreptatea şi nu împotriva ei"?

MENON Ba cred că da, Socrate, fiindcă dreptatea este tot una cu virtutea.

SOCRATE Cu virtutea, Menon, sau cu o virtute?

MENON Ce vrei să spui?

SOCRATE Ceea ce aş spune despre orice altceva. Aşa cum aş spune, dacă vrei, despre rotunjime că este o figură şi nu pur şi

simplu figura. Şi m-aş exprima astfel fiindcă există şi alte figuri.

MENON Ar fi un fel corect de a vorbi, de vreme ce recunosc şi eu că mai există şi alte virtuţi, nu numai dreptatea.

SOCRATE Care sînt acestea? Spune-mi. Şi eu, dacă mi-ai cere, ţi-aş mai putea cita alte figuri; tot aşa citează-mi şi tu alte virtuţi.

MENON De bună seamă: curajul mi se pare că este şi el o virtute, şi chibzuinţă şi înţelepciunea şi generozitatea9 şi atîtea altele.

SOCRATE Iată-ne din nou în aceeaşi încurcătură, Menon: căutînd o singură virtute, iar am ajuns să găsim o mulţime de virtuţi, e drept nu în acelaşi chip ca adineaori10; iar virtutea unică existentă în toate acestea n-o putem descoperi.

MENON Vezi tu, Socrate, încă nu pot concepe bine, ca în exemplele de mai înainte, virtutea unică în toate pe care tu o cauţi.

SOCRATE E şi firesc să nu poţi. Eu însă mă voi strădui, cît pot, să ne aduc pe amîndoi mai aproape de ea. Iată, nu e prea greu să înţelegi că lucrurile stau în fiecare caz la fel: dacă cineva ţi-ar pune întrebarea mea de adineaori „ce este figura, Menon?" şi tu i-ai răspunde „rotunjimea" şi el te-ar întreba, ca şi mine, „rotunjimea este oare figura sau o figură?", atunci ai spune, fireşte, că este o figură.

MENON Desigur.

SOCRATE Ai răspunde aşa fiindcă mai există şi alte figuri?

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă te-ar întreba, în continuare, care sînt acelea, i-ai spune?

MENON Bineînţeles.

SOCRATE Şi tot aşa, dacă te-ar întreba ce este culoarea şi răspunzîndu-i tu „albul" ar mai întreba „este oare albul culoarea sau o culoare?" tu i-ai răspunde că este o culoare fiindcă mai există şi alte culori, nu?

MENON Desigur.

SOCRATE Şi dacă te-ar ruga să numeşti şi alte culori, ai numi şi altele, care sînt culori întocmai ca şi albul?

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă ar continua, ca mine, spunîndu-ţi: „Mereu ajungem la pluralitate, dar eu nu asta vreau de la tine, ci, de vreme ce acestor lucruri, multe la număr, le dai un singur nume

şi despre nici unul nu spui că n-ar fi o figură, chiar dacă ele sînt opuse unul faţă de celălalt, spune-mi ce este lucrul care cuprinde şi ceea ce este rotund şi ceea ce este drept, adică ceea ce numeşti tu figură atunci cînd spui că şi ceea ce e rotund şi ceea ce e drept este tot. o figură? Sau nu spui aşa?

MENON Ba aşa spun.

SOCRATE Oare cînd vorbeşti astfel nu înţelegi că rotundul este în egală măsură rotund şi drept, iar dreptul este în egală măsură drept şi rotund?

MENON Cîtuşi de puţin, Socrate.

SOCRATE Dar spui că rotundul este o figură întocmai ca şi dreptul şi invers.

MENON E adevărat.

SOCRATE Ce este atunci lucrul care poartă numele de figură? încearcă să spui. Dacă ţi-ar pune cineva această întrebare cu privire la figură, ori la culoare, şi tu ai răspunde: „Nu înţeleg, prietene, ce vrei şi nu ştiu nici ce vorbeşti", acela s-ar mira probabil şi ar spune: „Nu înţelegi că eu caut ceea ce este comun în toate acestea?" Sau n-ai fi în stare să răspunzi, Menon, dacă cineva te-ar întreba în aceeaşi ordine de idei: „Ce trăsătură comună există în rotund şi în drept şi în toate cele pe care le numeşti figuri?" încearcă să spui, pentru a te pregăti astfel să răspunzi la întrebarea despre virtute.

MENON Nu mă întreba pe mine, Socrate, răspunde mai bine tu.

SOCRATE Vrei să-ţi fac pe plac?

MENON Te rog.

SOCRATE Iar tu vei consimţi, la rîndul tău, să-mi răspunzi la întrebarea despre virtute?

MENON Bucuros.

SOCRATE Atunci să ne dăm toată silinţa; într-adevăr merită.

MENON Chiar aşa.

SOCRATE Hai să încerc atunci să-ţi spun ce este figura. Vezi dacă accepţi această definiţie: să zicem că figura este singurul lucru care se asociază întotdeauna cu culoarea. Te mulţumeşte sau vrei să cauţi altceva? Eu aş fi mulţumit dacă mi-ai răspunde măcar atît despre virtute.

MENON Dar asta e o definiţie naivă, Socrate.

SOCRATE Ce vrei să spui?

MENON Figura este, după tine, ceea ce se asociază

întotdeauna cu culoarea. Să zicem c-ar fi aşa. Dar dacă cineva ar afirma că nu ştie ce este culoarea şi că e la fel de nedumerit ca şi în privinţa figurii, ce valoare crezi că ar mai avea definiţia ta?11

SOCRATE Eu cred că e adevărată. Iar dacă m-ar întreba unul din acei oameni iscusiţi cărora le plac discuţiile în contradictoriu12 i-aş răspunde aşa: „Eu ţi-am dat răspunsul; dacă ceea ce spun nu e corect n-ai decît să-mi ceri socoteală şi să dovedeşti tu că e fals". însă cei care vor să discute ca nişte prieteni, aşa cum facem noi acum, trebuie să răspundă cu mai multă blîndeţe şi într-un fel mai propriu unei discuţii. Şi cred că este propriu unei discuţii nu numai să dai răspunsuri adevărate, dar şi să recurgi numai la lucrurile pe care cel întrebat recunoaşte că le ştie13. Voi încerca dar şi eu să vorbesc la fel. De aceea spune-mi: există ceva pe care îl numeşti „sfîrşit"? Spun „sfîrşit" cum se spune „capăt" sau „limită". Toate acestea au acelaşi sens pentru mine. Poate că Prodicos14 ar găsi o diferenţă aici, dar tu spui indiferent „s-a sfîrşit" şi „a ajuns la capăt". Asta e tot ce vreau să spun, nu c nimic complicat16.

MENON Da, folosesc aceste cuvinte şi cred că înţeleg ce vrei să spui.

SOCRATE Bine. Şi foloseşti, după caz, cuvîntul „suprafaţă" şi cuvîntul „solid", aşa ca în geometrie, de pildă?

MENON Bineînţeles.

SOCRATE Atunci cred că ai să înţelegi, pornind de la ele, ce numesc eu figură. Afirm că orice figură este ceea ce mărgineşte un solid: adică, pe scurt, limita unui solid.

MENON Şi ce spui că este culoarea, Socrate?16

SOCRATE Vai, Menon, ce lipsă de respect! Ceri unui om bătrîn, ca să-l încurci, să-ţi răspundă la întrebări, iar tu nu vrei nici măcar să-ţi aminteşti ce spune Gorgias că este virtutea şi să-mi spui şi mie.

MENON Întîi răspunde-mi tu, Socrate, şi apoi îţi voi spune şi eu.

SOCRATE Chiar şi legat la ochi, cel care stă de vorbă cu tine, Menon, şi-ar putea da seama că eşti frumos şi că încă te mai îndrăgesc destui17.

MENON De ce spui asta?

SOCRATE Fiindcă, vorbindu-mi, nu faci decît să dai porunci. Aşa fac numai cei răsfăţaţi, care se poartă ca nişte tirani cîtă

vreme sînt tineri. Şi totodată poate nu ţi-a scăpat cît sînt eu de slab în faţa tinerilor frumoşi. Am să-ţi fac pe plac aşadar şi am să-ţi răspund.

MENON Fă-mi această mare plăcere.

SOCRATE Vrei să-ţi răspund în stilul lui Gorgias, ca să mă poţi urmări mai uşor?

MENON Vreau, cum să nu?

SOCRATE Nu spuneţi voi, după teoria lui Empedocle18, că din lucruri pornesc nişte emanaţii?

MENON Desigur.

SOCRATE Şi că există în lucruri nişte deschideri spre care şi prin care circulă emanaţiile?

MENON Chiar aşa.

SOCRATE Şi că, dintre emanaţii, unele se potrivesc cu anume deschideri, iar altele sînt prea mici sau prea mari pentru ele?

MENON întocmai.

SOCRATE Pe de altă parte există, nu-i aşa, ceva pe care îl numeşti vedere?

MENON Da.

SOCRATE Atunci, cum zice Pindar, „înţelege-mi vorba"19: culoarea este o emanaţie a figurilor pe potriva vederii şi, ca atare, perceptibilă.

MENON Socrate, ai dat un răspuns care mi se pare excelent.

SOCRATE Probabil fiindcă am vorbit aşa cum eşti tu obişnuit. Şi totodată înţelegi, cred, că ai putea scoate de aici şi o definiţie a vocii, a mirosului şi a multor altor lucruri de acelaşi fel.

MENON Chiar aşa.

SOCRATE Răspunsul acesta este vrednic de o tragedie, de aceea îţi place mai mult decît definiţia figurii.

MENON Ce-i drept, îmi place.

SOCRATE Dar nu este mai bun, o fiu al lui Alexidemos20; am convingerea că prima definiţie era mai bună. Cred că şi tu ai judeca la fel dacă n-ar trebui să pleci înainte de mistere, cum ziceai ieri, si ai rămîne aici si te-ai iniţia21.

MENON Dar aş putea rămîne, Socrate, dacă mi-ai mai spune multe asemenea lucruri.

SOCRATE Desigur îţi voi mai putea vorbi în felul acesta, atît în folosul tău, cît şi în al meu; nu dorinţa îmi lipseşte; mă tem însă că multe de felul acesta n-o să fiu în stare să-ţi spun. Dar hai încearcă şi tu să-ţi ţii promisiunea de a defini virtutea în

general, fără să faci din una mai multe, aşa cum se spune în glumă ori de cîte ori cineva sparge un lucru. Lasă virtutea întreagă şi nevătămată şi spune-mi ce este ea, doar ai drept model exemplele date de mine.

MENON Dacă-i aşa, Socrate, cred că virtutea este, cum aice poetul, „să te bucuri de lucrurile frumoase şi să fii puternic"22. Asta spun şi eu că este virtutea, să doreşti lucrurile frumoase şi, dorindu-le, să le poţi dobîndi.

SOCRATE Atunci cînd cineva doreşte lucruri frumoase, nu spui oare prin asta că doreşte lucruri bune?

MENON Chiar aşa.

SOCRATE Spui oare că există unii care doresc lucrurile rele şi alţii care le doresc pe cele bune? Nu ţi se pare, prea bunul meu prieten, că toţi doresc lucrurile bune?

MENON Nu, nu mi se pare.

SOCRATE Şi crezi că unii doresc lucrurile rele?

MENON Da.

SOCRATE Şi spui că doresc lucrurile rele crezînd că sînt bune sau în ciuda faptului că ştiu că sînt rele?

MENON Cred că există ambele situaţii.

SOCRATE Atunci ţi se pare că cineva care ştie despre lucrurile rele că sînt rele poate totuşi să le dorească?

MENON Desigur.

SOCRATE Ce înseamnă, după tine, să doreşti un lucru? Să doreşti să-ţi aparţină?

MENON Fireşte, ce altceva?

SOCRATE Spui asta socotind că lucrurile rele aduc un folos celui care le posedă sau ştiind că ele îi sînt vătămătoare?

MENON Sînt unii care gîndesc că lucrurile rele aduc folos şi alţii care ştiu că sînt vătămătoare.

SOCRATE Şi ţi se pare că cei care cred că lucrurile rele aduc folos ştiu că lucrurile rele sînt rele?

MENON Nu mi se pare deloc aşa.

SOCRATE Atunci e limpede că aceştia doresc nu lucrurile rele, pe care nici nu le recunosc ca rele, ci lucrurile pe care ei le cred bune, măcar că sînt rele. E limpede astfel că cei care nu-şi dau seama că lucrurile rele sînt rele şi cred că sînt bune doresc de fapt lucrurile bune. Nu-i aşa?

MENON Mă tem că aşa se întîmplă cu aceştia.

SOCRATE Şi atunci? Cei care doresc, cum zici tu, lucrurile rele

considerînd că ele sînt vătămătoare pentru cel căruia îi aparţin nu ştiu ei oare că ele vor fi vătămătoare pentru ei înşişi?

MENON Nu încape îndoială.

SOCRATE Dar pe cei supuşi unei acţiuni vătămătoare nu-i socotesc ei oare că suferă tocmai în măsura în care sînt supuşi unei asemenea acţiuni?

MENON Şi asta e neîndoielnic.

SOCRATE Iar pe cei care suferă nu-i aşa că-i socotesc nenorociţi?

MENON Ba da, după părerea mea.

SOCRATE Şi există vreun om care să vrea să sufere şi să fie nenorocit?

MENON Nu cred să existe, Socrate.

SOCRATE Prin urmare nimeni nu vrea lucrurile rele, Menon, cîtă vreme nu vrea să ajungă în situaţia asta. Căci ce altceva înseamnă să suferi decît să doreşti lucrurile rele şi să le şi ai?

MENON Tare mă tem că ceea ce spui, Socrate, e adevărat şi că nimeni nu vrea lucrurile rele.

SOCRATE Spuneai adineaori23, nu-i aşa, că virtutea înseamnă să doreşti lucrurile bune şi să ai puterea de a le dobîndi?

MENON Aşa spuneam.

SOCRATE Dacă spunem asta, nu crezi oare că faptul de a vrea lucrurile bune este comun tuturor şi că nimeni nu este superior altuia în această privinţă?

MENON Sigur că da.

SOCRATE Atunci e limpede că, dacă cineva este superior altcuiva, el nu poate fi superior decît prin faptul de a putea.

MENON Desigur.

SOCRATE Aşadar, pare-se, aceasta este, după tine, definiţia virtuţii: a putea să dobîndeşti lucrurile bune.

MENON Sînt întru totul de acord, Socrate, cu felul în care înfăţişezi acum lucrurile.

SOCRATE Hai să vedem dacă partea asta din definiţia ta e adevărată: se prea poate să ai dreptate. Să fii în stare să dobîndeşti lucrurile bune asta spui tu că e virtutea, nu?

MENON întocmai.

SOCRATE Iar lucruri bune numeşti, de pildă, sănătatea şi bogăţia?

MENON Şi să ai aur şi argint, să ai onoruri şi funcţii în cetate.

SOCRATE Mai sînt, după tine, şi alte lucruri bune, pe lîngă acestea?

MENON Nu, cam acestea sînt toate, zic cu.

SOCRATE Bine. Aşadar, după Menon, oaspetele ereditar al Marelui Rege24, virtutea înseamnă să agoniseşti aur şi argint. Adaugi oare la faptul însuşi al procurării menţiunea „potrivit cu dreptatea faţă de oameni şi faţă de zei" sau asta nu te interesează şi chiar dacă cineva dobîndeşte aur şi argint împotriva dreptăţii, tu tot virtute numeşti fapta lui?

MENON Nici gînd, Socrate.

SOCRATE Atunci o numeşti faptă urîtă?

MENON întocmai aşa.

SOCRATE Trebuie deci ca faptul însuşi al procurării de bunuri să se îmbine cu dreptatea, cu chibzuinţă, cu pietatea sau cu vreo altă parte a virtuţii; dacă nu, nu-i vom putea spune virtute, chiar dacă ne face să dobîndim bunuri.

MENON într-adevăr, cum ar putea fi virtute fără ele?

SOCRATE Iar a nu agonisi aur şi argint, nici pentru sine, nici pentru altul, atunci cînd dreptatea se opune, nu este şi renunţarea aceasta o virtute?

MENON De bună seamă că este.

SOCRATE Prin urmare dobîndirea unor asemenea bunuri nu ţine mai mult de virtute decît renunţarea25 la ele, ci, dimpotrivă, se pare că actul care se îmbină cu dreptatea va fi virtute, iar cel lipsit de aşa ceva, o faptă urîtă.

MENON Mi se pare că nu poate fi altfel de cum zici.

SOCRATE N-am spus noi, însă, puţin mai înainte26, că fiecare din acestea, dreptatea, chibzuinţă şi celelalte, sînt părţi ale virtuţii?

MENON Ba da.

SOCRATE Vrei cumva să rîzi de mine, Menon?

MENON Cum asta, Socrate?

SOCRATE Păi tocmai27 te rugasem să nu rupi şi să nu fărâmiţezi virtutea şi-ţi dădusem şi exemple de cum trebuie să răspunzi, iar tu, fără să ţii seama de nimic, îmi spui că virtutea înseamnă să fii în stare să dobîndeşti bunuri, potrivit cu dreptatea. Iar dreptatea spui că este o parte a virtuţii, nu?

MENON întocmai.

SOCRATE Urmează deci din afirmaţiile cu care te-ai arătat de acord28 că virtutea este faptul de a acţiona în orice împrejurare

potrivit cu o parte a virtuţii. Doar spui că dreptatea este o parte a virtuţii şi că la fel sînt toate celelalte.

MENON Cum aşa?

SOCRATE Vreau să spun că te rugasem să defineşti virtutea ca un tot, iar tu, departe de asta, spui că orice acţiune este virtute dacă comportă o parte a virtuţii, de parcă, gata, ai fi definit virtutea în general şi cu ar urma s-o recunosc acum în bucăţile în care ai fărîmiţat-o. Din această cauză mă tem că trebuie s-o luăm din nou de la început şi să-ţi pun iarăşi aceeaşi întrebare: „Iubite Menon, ce înţelegi că este virtutea, atunci cînd spui că orice acţiune care comportă o parte a virtuţii este virtute? Căci asta spunem cînd afirmăm că orice acţiune care comportă dreptatea este virtute. Sau ţie ţi se pare că nu mai e nevoie să reluăm aceeaşi întrebare, ci crezi că putem şti ce este o parte a virtuţii fără a şti ce e virtutea însăşi?

MENON Nu cred asta.

SOCRATE Dacă-ţi mai aminteşti, cînd ţi-am răspuns eu ţie în legătură cu definiţia figurii am înlăturat amîndoi o încercare similară de a răspunde pornind de la elemente pe care tocmai urma să le căutăm şi asupra cărora nu căzusem încă de acord29.

MENON Pe drept cuvînt am înlăturat-o, Socrate.

SOCRATE în acest caz, prea bunul meu prieten, cîtă vreme încă mai căutăm o definiţie a virtuţii in general, să nu-ţi închipui că vei lămuri pe cineva cu privire la ea dacă răspunsul tău va pleca de la părţile sale, nici că vei defini orice altceva după metoda asta, ci să fii convins că va fi nevoie să ţi se pună din nou întrebarea de la început: „Pe ce definiţie a virtuţii se întemeiază spusele tale?" Sau ţi se pare că ceea ce spun e fără noimă?

MENON Sa mi se pare că ai toată dreptatea.

SOCRATE Dacă-i aşa, atunci răspunde-mi iar, luînd-o de la început: ce spuneţi voi, tu şi prietenul tău, că este virtutea?

MENON Socrate, auzisem eu înainte chiar de a te întîlni că nu faci altceva decît să te pui pe tine însuţi şi pe alţii în încurcătură. Iar acuma parcă mi-ai făcut o vrajă, nişte farmece, parcă m-ai robit pe de-a întregul unui descîntec, în aşa fel încît mi-e plină mintea de nedumerire. Dacă putem glumi un pic, îmi pare că semeni leit, şi la chip30, şi altfel, cu peştele acela mare şi turtit care trăieşte în mare şi se cheamă torpilă31. Căci şi el

amorţeşte pe oricine se apropie de el şi îl atinge, cum simt că faci tu cu mine acum. Zău, Socrate, mi-au amorţit şi sufletul şi vorba de nu ştiu ce să-ţi mai răspund. Şi doar am rostit de mii de ori atîtea cuvîntări despre virtute, în faţa unui mare public şi, pe cît mi se părea, cu mult succes. Acum însă nu sînt deloc în stare să spun nici măcar ce este virtutea. Cred că e bună hotărîrea ta de a nu pleca de aici să călătoreşti pe mare sau altfel32, căci dacă te-ai purta la fel într-o altă cetate, ca străin, mă tem că te-ar închide ca vrăjitor33.

SOCRATE Eşti tare şiret, Menon, era cît pe-aci să mă păcăleşti.

MENON Cum aşa, Socrate?

SOCRATE îmi dau seama acum de ce ai făcut această comparaţie.

MENON Şi de ce crezi c-am făcut-o?

SOCRATE Ca să-ţi răspund şi eu cu una34. Eu ştiu că tuturor tinerilor frumoşi le place să fie comparaţi. Au de cîştigat din asta, căci lucrurile cu care sînt comparaţi cei frumoşi sînt la rîndul lor frumoase, aşa cred. Eu însă n-am să-ţi răspund cu altă comparaţie. în ce mă priveşte, dacă peştele-torpilă amorţeşte el însuşi atunci cînd îi amorţeşte pe ceilalţi35, atunci semăn cu el; dacă nu, nu semăn. Fiindcă eu n-am la îndemînă nici un răspuns atunci cînd îi pun în încurcătură pe alţii. în clipa de faţă, cu însumi nu ştiu ce este virtutea, iar tu, deşi poate ştiai înainte de a te apropia de mine, acum semeni leit cu un neştiutor36. Şi totuşi vreau să cercetez ce anume este ea împreună cu tine.

MENON Şi cum ai să cauţi, Socrate, un lucru despre care habar nu ai ce este? Pe care anume dintre toate lucrurile neştiute îţi propui să-l descoperi? Sau, admiţînd că dai chiar peste el, cum ai să ştii că tocmai el este ceea ce nu ştiai?

SOCRATE înţeleg ce vrei să spui, Menon. Iată că ne pui în faţa37 unui subiect de controversă: omul nu poate să caute nici ceea ce ştie, nici ceea ce nu ştie. Nu poate să caute ceea ce ştie, fiindcă ştie şi nimeni n-are nevoie să caute ceea ce ştie; nu poate să caute nici ceea ce nu ştie, fiindcă nu ştie ce anume să caute38.

MENON Şi chiar nu ţi se pare un raţionament corect formulat, Socrate?

SOCRATE Nu, nu mi se pare.

MENON Poţi să -mi spui de ce?

SOCRATE Pot. Am auzit nişte oameni, bărbaţi şi femei, pricepuţi la cele divine. . .

MENON Şi ce spuneau?

SOCRATE Lucruri adevărate, pe cît îmi pare mie, şi frumoase.

MENON Dar ce anume spuneau şi cine sînt ei?

SOCRATE Sînt preoţii şi preotesele39 care se străduiesc să poată explica lucrurile pe care le au în grijă. Tot aşa vorbeşte şi Pindar, şi alţi poeţi, mulţi la număr, toţi cei care sînt inspiraţi de zei40. Ascultă ce spun ei şi vezi dacă ţi se pare adevărat.

Spun ei că sufletul omului e nemuritor şi că uneori el părăseşte viaţa, noi zicem „moare", alteori se reîntoarce la ea, niciodată însă nu piere. De aceea trebuie să dăm dovadă de-a lungul întregii vieţi, de cea mai mare pietate: căci41 „celor cărora Persepbone le primeşte ispăşirea vechii lor dureroase greşale ea le trimite iarăşi sufletul, în al nouălea an42, pe tărîmul luminii de sus; dintre ei se înalţă regii slăviţi şi bărbaţii cu ageră vlagă şi cu mintea mare; eroi43 fără prihană sînt ei numiţi apoi între oameni, de-a pururi".

Aşadar nu există lucru pe care sufletul să nu-l fi învăţat, pentru că este nemuritor şi de mai multe ori născut şi a privit ce se află şi în lumea de aici şi în Hades44 şi pretutindeni; de aceea nu e de mirare că el îşi poate aminti, despre virtute şi despre celelalte, cele pe care le-a ştiut mai înainte. Cum nici o parte a naturii nu e străină de celelalte, iar sufletul le-a cunoscut pe toate, nimic nu-l împiedică pe cel ce-şi reaminteşte un singur lucru — şi asta e ceea ce numesc oamenii a şti — să le descopere pe toate celelalte, dacă are curaj şi nu se dă bătut în timp ce caută. Căci tot ce căutăm să ştim şi tot ce ştim nu e decît reamintire.

Nu trebuie dar să ne lăsăm convinşi de argumentul sofistic de adineaori: el ar face din noi nişte leneşi şi numai oamenii nevolnici îl ascultă cu plăcere. Doctrina reamintirii, dimpotrivă, ne face activi şi iscoditori; tocmai fiindcă sînt convins că e adevărată vreau să caut împreună cu tine ce este virtutea.

MENON Prea bine, Socrate. Dar ce te face să spui că noi nu învăţăm nimic nou şi că ceea ce numim ştiinţă este de fapt reamintire? Poţi să-mi dovedeşti că aşa stau lucrurile?

SOCRATE Abia ţi-am spus45 că eşti plin de şiretlicuri, Menon, şi uite că mă întrebi dacă pot să te învăţ ceva, tocmai eu care spun că nu există învăţătură, ci doar reamintire. De bună seamă

vrei să mă faci să mă contrazic şi să mă prinzi chiar acum asupra faptei.

MENON Cîtuşi de puţin, Socrate, ţi-o jur pe Zeus. Nu asta urmăream, te-am întrebat aşa din obişnuinţă. Totuşi, dacă poţi să-mi arăţi cumva că lucrurile stau aşa cum spui, arată-mi.

SOCRATE Nu e uşor, sînt însă gata, de dragul tău, să-mi dau toată silinţa. Cheamă, te rog, aici pe unul dintre mulţii sclavi pe care i-ai adus cu tine, pe oricare vrei, ca să-ţi arăt asupra lui ceea ce-mi ceri.

MENON Prea bine. (Către un sclav) Apropie-te.

SOCRATE Este grec şi vorbeşte greceşte?

MENON Bineînţeles, doar e născut în casa mea.

SOCRATE Acum fii atent şi vezi cum ţi se pare, îşi reaminteşte singur sau învaţă de la mine?

MENON Am să fiu atent.

SOCRATE Spune-mi, prietene, ştii că o suprafaţă de felul acesta46 este un pătrat?

SCLAVUL Ştiu.

SOCRATE Este un pătrat pentru că toate laturile acestea, patru la număr, sînt egale, nu?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Şi pentru că liniile acestea care trec prin mijlocul pătratului47 sînt egale şi ele?

SCLAVUL Da.

SOCRATE O suprafaţă de felul acesta ar putea fi mai mare sau mai mică?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Dacă latura aceasta ar fi de două picioare şi cealaltă tot de două, de cîte picioare ar fi întregul? Gîndeşte-te aşa: dacă latura asta ar fi de două picioare, iar cealaltă numai de un picior, nu-i aşa că suprafaţa ar fi de două ori un picior?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE însă de vreme ce şi latura asta e de două picioare, atunci avem de două ori doi, nu?

SCLAVUL Aşa avem.

SOCRATE Deci suprafaţa are de două ori două picioare, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Cît fac de două ori două picioare? Socoteşte şi spune.

SCLAVUL Patru, Socrate.

SOCRATE N-ar putea exista o altă suprafaţă, dublă faţă de aceasta, dar de acelaşi fel, avînd de asemenea toate laturile egale?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Şi cîte picioare ar avea ea?

SCLAVUL Opt.

SOCRATE încearcă acum să-mi spui cîte picioare va avea fiecare dintre laturile ei. Latura pătratului de aici este de două picioare; cît de mare va fi latura pătratului dublu?

SCLAVUL Este limpede, Socrate, că va fi dublă.

SOCRATE Observi, Menon, că nu-l învăţ nimic şi nu fac decît să-i pun întrebări. Acum el crede că ştie cît de mare este latura care dă un pătrat de opt picioare. Nu ţi se pare?

MENON Ba aşa mi se pare.

SOCRATE Şi chiar ştie?

MENON Nu, deloc48.

SOCRATE Crede că latura lui ar fi dublă faţă de latura primului pătrat, nu?

MENON Ba da.

SOCRATE Acum priveşte cum îşi va reaminti treptat soluţia corectă. Iar tu răspunde-mi. Spui că o suprafaţă dublă se obţine de la o latură dublă, nu-i aşa? Nu vorbesc de o suprafaţă care are o latură mai lungă şi una mai scurtă, ci de una care are toate laturile egale, la fel ca pătratul acesta, dar este dublă faţă de el, adică de opt picioare. la gîndeşte-te dacă mai crezi că latura ei este dublă?

SCLAVUL Aşa cred.

SOCRATE Nu-i aşa că linia asta va ajunge dublă dacă adăugăm, pornind de aici, încă o linie de aceeaşi lungime?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Şi spui că ea va da suprafaţa de opt picioare atunci cînd vom avea patru laturi egale?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Să desenăm atunci, pornind de la ea, patru laturi egale. Asta ar fi suprafaţa de opt picioare de care vorbeai, nu?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Dar nu există în interiorul ei aceste patru suprafeţe egale fiecare cu pătratul nostru de patru picioare?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Atunci cît e de mare întreaga suprafaţă? Nu e de

patru ori mai mare?

SCLAVUL Nu poate fi altminteri.

SOCRATE Şi un lucru de patru ori mai mare decît altul poate fi dublul lui?

SCLAVUL Nu, pe Zeus, nu poate.

SOCRATE Dar cum este?

SCLAVUL Este cvadruplu.

SOCRATE înseamnă, prietene, că de la o latură dublă se obţine o suprafaţă cvadruplă, nu dublă.

SCLAVUL Adevărat.

SOCRATE într-adevăr, de patru ori patru picioare fac şaisprezece, nu-i aşa?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Şi ce latură va avea pătratul de opt picioare? Doar latura aceasta dublă dă un pătrat cvadruplu, nu?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Iar jumătate din ea dă un pătrat de patru picioare?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Bine; suprafaţa de opt picioare nu este oare dublă faţă de aceasta care e de patru picioare şi jumătate din aceasta, care e de şaisprezece?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Şi ea va avea o latură mai mare decît asta de aici, dar mai mică decît cea de acolo. Nu-i aşa?

SCLAVUL Mie aşa mi se pare.

SOCRATE Foarte bine. Răspunde-mi acum întocmai aşa cum crezi că e corect. Şi spune-mi: latura asta era de două picioare, cealaltă de patru, nu?

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Şi trebuie ca latura pătratului de opt picioare să fie mai mare decît latura asta de două picioare şi mai mică decît cea de patru picioare.

SCLAVUL Aşa trebuie.

SOCRATE Atunci încearcă să spui cît de mare crezi că va fi ea?

SCLAVUL De trei picioare.

SOCRATE Dacă e de trei picioare, atunci adăugăm la latura asta jumătate din lungimea ei şi vom avea cu totul trei picioare, nu-i aşa? Aici e o lungime de două picioare, aici una de un

picior; la fel şi în partea asta: două picioare şi un picior. Şi iată am obţinut suprafaţa de care vorbeai.

SCLAVUL întocmai.

SOCRATE Dar dacă are trei picioare într-o direcţie şi trei picioare în cealaltă direcţie, suprafaţa totală nu măsoară oare de trei ori trei picioare?

SCLAVUL Fără îndoială.

SOCRATE Şi cît fac de trei ori trei picioare?

SCLAVUL Nouă.

SOCRATE Dar pătratul dublu faţă de cel dintîi cîte picioare trebuia să aibă?

SCLAVUL Opt.

SOCRATE înseamnă că suprafaţa de opt picioare nu se obţine nici de la o latură de trei picioare.

SCLAVUL Nu, nu se obţine aşa.

SOCRATE Dar de la ce latură se obţine ea? încearcă să ne spui exact, iar dacă nu vrei să socoteşti, atunci arată pe figură latura50.

SCLAVUL Dar nu ştiu, Socrate, zău nu ştiu.

SOCRATE înţelegi şi de data asta, Menon, pînă unde a păşit pe calea reamintirii? La început nu ştia care e latura unui pătrat de opt picioare — nu ştie de altfel nici acum — dar îşi închipuia atunci că ştie şi a răspuns cu îndrăzneală, ca unul care ştie, fără să-şi dea seama de dificultate. Acum îşi dă seama şi, dacă nu ştie, măcar nu crede că ştie.

MENON Ai dreptate.

SOCRATE Şi nu ţi se pare că acum este într-o situaţie mai bună faţă de lucrul pe care nu-l ştia?

MENON Sînt convins de asta.

SOCRATE Făcîndu-l să se simtă în încurcătură şi amor- ţindu-l, ca peştele-torpilă51, oare i-am pricinuit vreun rău?

MENON Nu, nu cred.

SOCRATE Atunci ceea ce am înfăptuit îl va ajuta, pe cît se pare, să descopere în ce situaţie se află: fiindcă acum, văzînd că nu ştie, va căuta bucuros să afle, în vreme ce mai înainte îi venea uşor să creadă că poate spune şi repeta, în auzul multora52, că pătratul dublu trebuie să aibă latura dublă.

MENON Aşa se pare.

SOCRATE Crezi oare că, înainte de a fi ajuns în încurcătură, dîndu-şi seama că nu ştie, şi înainte de a se fi născut astfel în el

dorinţa de a şti, ar fi încercat el să afle singur sau de la altul ceea ce nu ştia, dar i se părea că ştie?

MENON Nu, nu cred, Socrate.

SOCRATE Atunci faptul că l-am amorţit i-a adus un cîştig?

MENON Aşa cred.

SOCRATE Priveşte acum la ce descoperiri îl va duce această nedumerire în timp ce, fără ca eu să-l învăţ ceva, ci doar întrebîndu-l, va căuta împreună cu mine; ia bine seama şi vezi dacă mă vei prinde învăţîndu-l sau explicîndu-i ceva şi nu aflînd prin întrebări propriile lui păreri. — Iar tu, răspunde-mi. Avem aici un pătrat de patru picioare, înţelegi?

SCLAVUL Ba.

SOCRATE Şi i-am putea adăuga aici un al doilea pătrat,
egal cu el, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Şi aici un al treilea, egal cu fiecare dintre ele, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Şi nu-i aşa c-am putea completa totul adăugind pătratul de aici din colţ?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Iar aceste patru pătrate egale formează împreună un alt pătrat, nu?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Şi de cîte ori este mai mare acest întreg faţă de primul pătrat?

SCLAVUL De patru ori.

SOCRATE Dar noi aveam nevoie de un pătrat dublu, îţi aminteşti, nu?

SCLAVUL Desigur.

SOCRATE Dar clacă ducem în fiecare pătrat această linie de la un unghi la celălalt, nu-i aşa că le tăiem pe toate în două?53

SCLAVUL Ba da.

SOCRATE Şi nu-i aşa că avem astfel patru linii egale care formează acest nou pătrat?

SCLAVUL Aşa e.

SOCRATE Gîndeşte-te acum: cît de mare este acest pătrat?

SCLAVUL Nu ştiu.

SOCRATE Dar nu-i aşa că fiecare din aceste linii a tăiat cele patru pătrate pe care le aveam lăsînd în interiorul noului pătrat cîte o jumătate din ele? Nu-i aşa?

SCLAVUL Aşa e.

SOCRATE Şi cîte asemenea jumătăţi sînt în noul pătrat?

SCLAVUL Patru.

SOCRATE Dar cîte sînt în pătratul acesta de la care am pornit?

SCLAVUL Două.

SOCRATE Şi cît e patru faţă de doi?

SCLAVUL Dublul lui.

SOCRATE De cîte picioare este deci noul pătrat?

SCLAVUL De opt picioare.

SOCRATE Ce latură are el?

SCLAVUL Aceasta.

SOCRATE Linia aceasta care merge de la un unghi la celălalt în pătratul de patru picioare?

SCLAVUL Da.

SOCRATE Această linie, cei pricepuţi o numesc diagonală. Dacă îi spunem şi noi tot aşa, atunci tu, sclav al lui Menon, afirmi că pătratul dublu se obţine de la diagonală.

SCLAVUL întocmai aşa, Socrate.

SOCRATE Ce crezi, Menon? Există în răspunsurile lui vreo părere care să nu fi fost a lui proprie?

MENON Nu, toate au fost ale lui.

SOCRATE Şi totuşi el nu ştia soluţia, aşa cum am spus puţin mai înainte54.

MENON Adevărat.

SOCRATE Aceste păreri existau deci în el, nu crezi?

MENON Ba da.

SOCRATE Deci şi în cel care nu ştie există păreri adevărate chiar cu privire la lucrurile pe care el nu le ştie, nu?

MENON Pare neîndoielnic.

SOCRATE Deocamdată aceste păreri au început să răsară în el ca prin vis : dar dacă cineva îi va pune din nou aceste întrebări, de multe ori şi în multe chipuri, fii sigur că pînă la sfîrşit el va şti aceste lucruri la fel de bine ca oricare altul.

MENON S-ar putea.

SOCRATE E adevărat că le va şti fără să-l înveţe nimeni, numai din întrebări, regăsind singur, din sine însuşi, toată ştiinţa?

MENON Da.

SOCRATE Dar a regăsi singur, din sine însuşi, ştiinţa nu

înseamnă tocmai a-ţi reaminti?

MENON Desigur.

SOCRATE în cazul ăsta, ştiinţa pe care o are el acum, ori a dobîndit-o cîndva, ori o avea dintotdeauna, nu-i aşa?

MENON Ba da.

SOCRATE Desigur, dacă o avea dintotdeauna, înseamnă că ştia acest lucru dintotdeauna; dar dacă a dobîndit-o cîndva, atunci în nici un caz n-a putut-o dobîndi în viaţa aceasta. Doar nu l-a învăţat nimeni geometria, nu? El însă se va comporta exact la fel în privinţa oricărei geometrii şi a tuturor celorlalte ştiinţe. L-a învăţat oare cineva toate aceste lucruri? Tu ar trebui să ştii, mai ales că în casa ta s-a născut şi a crescut.

MENON Iar eu ştiu bine că nimeni nu l-a învăţat vreodată ceva.

SOCRATE Dar are el sau nu părerile pe care le-a exprimat?

MENON Le are, Socrate, fără doar şi poate.

SOCRATE Iar dacă nu le-a dobîndit în viaţa aceasta, nu este limpede acum că le-a căpătat într-o altă vreme şi că le avea dinainte?

MENON Fireşte.

SOCRATE Iar vremea asta nu e oare cea cînd el nu era încă om?

MENON Ba da.

SOCRATE Dar dacă admitem că şi în timpul existenţei lui ca om, şi înainte de ea, se află în el păreri adevărate care, o dată trezite prin întrebări, devin ştiinţă, nu înseamnă oare că sufletul lui deţine învăţătură dintotdeauna? E limpede doar că el există dintotdeauna, ca om sau nu.

MENON E evident.

SOCRATE Atunci, dacă adevărul despre lucruri există dintotdeauna în sufletul nostru, nu-i aşa că sufletul nostru trebuie să fie nemuritor şi că trebuie deci să încercăm, cu încredere, să descoperim şi să ne reamintim tot ceea ce, întîmplător, nu ştim acum, adică tot ce deocamdată am uitat?

MENON Nu ştiu de ce, Socrate, dar mi se pare că ai dreptate.

SOCRATE Şi mie mi se pare, Menon. De fapt, în ce-ţi spuneam există lucruri pe care nu le-aş putea susţine cu tot dinadinsul: dar că, socotindu-ne datori să căutăm ceea ce nu ştim, devenim mai buni, mai curajoşi şi mai puţin leneşi decît dacă am crede că ceea ce nu ştim nici nu e cu putinţă să aflăm,

nici nu sîntem datori să căutăm, pentru această convingere aş lupta cu înverşunare, atît cît îmi stă în putere şi cu vorba, şi cu fapta.

MENON Şi aici mi se pare că ai dreptate, Socrate.

SOCRATE Atunci, de vreme ce sîntem de acord că oricine trebuie să caute să afle ceea ce nu ştie, vrei să încercăm să căutăm împreună ce este virtutea?

MENON Sigur că da. Totuşi, Socrate, mi-ar face cea mai mare plăcere să aflu, gîndindu-mă eu însumi şi ascultîndu-te pe tine, răspunsul la prima mea întrebare, şi anume cum trebuie să considerăm că dobîndesc oamenii virtutea: învăţînd-o de la alţii, primind-o de la natură sau venindu-le pe alte căi.

SOCRATE Să ştii, Menon, că dacă eu aş hotărî nu numai pentru mine, ci şi pentru tine, n-am cerceta dacă virtutea poate fi învăţată de la altul sau nu, mai înainte de a căuta, în primul rînd, ce este virtutea în ea însăşi. Dar, de vreme ce tu nu încerci să-ţi impui nimic, de bună seamă ca să rămîi un om liber55, iar mie cauţi să-mi impui voinţa ta şi chiar mi-o impui, n-am încotro, am să-ţi dau ascultare.

Se pare deci că trebuie să cercetăm ce calităţi are un lucru care încă nu ştim ce este. Dar ce-ar fi dacă ţi-ai slăbi măcar puţin asuprirea şi mi-ai îngădui să cercetez prin ipoteză dacă virtutea se poate învăţa de la altul sau nu. Spun „prin ipoteză" aşa cum fac adesea, în cercetările lor, geometrii: dacă cineva ar întreba, în legătură cu o suprafaţă, de pildă, dacă este posibil să se înscrie sub formă de triunghi o suprafaţă dată într-un cerc dat, geometrul ar răspunde: „încă nu ştiu dacă este cu putinţă un astfel de lucru, dar cred că am un fel de ipoteză folositoare pentru problema noastră şi anume: dacă această suprafaţă este ele aşa natură încît cel care o construieşte sub formă de paralelogram pe <o parte din> diametrul cercului să poată construi pe partea rămasă un paralelogram asemenea cu primul, mi se pare că lucrurile stau într-un fel, iar dacă n-o poate construi aşa, atunci ele stau altfel56. Vreau aşadar să-ţi explic prin ipoteză ce se întîmplă cu înscrierea în cerc a acestei suprafeţe, este ea posibilă sau nu."

La fel să procedăm şi noi cu virtutea; de vreme ce nu ştim nici ce este, nici ce calităţi are, să cercetăm prin ipoteză dacă poate fi învăţată de la altul sau nu, spunînd aşa: admiţînd că virtutea este de natura uneia dintre părţile constitutive ale

sufletului, <de natura căreia ar trebui ea să fie > pentru a putea fi învăţată de la altul? Şi mai întîi, dacă ea este de altă natură decît ştiinţa, poate fi ea învăţată de la altul sau, aşa cum tocmai spuneam, dobîndită prin reamintire? (N-are nici o importanţă ce cuvînt folosim, contează numai dacă poate fi învăţată). Sau e limpede pentru oricine că numai ştiinţa poate fi învăţată?

MENON Mie aşa mi se pare.

SOCRATE Atunci, dacă virtutea e o ştiinţă, e limpede că ea poate fi învăţată.

MENON Cum ar putea fi altfel?

SOCRATE Am scăpat deci repede de întrebarea asta: dacă este de natura ştiinţei, virtutea poate fi învăţată, dacă nu, nu.

MENON într-adevăr.

SOCRATE Ceea ce trebuie să cercetăm după asta e, cred eu, dacă virtutea e ştiinţă sau altceva decît ştiinţă.

MENON Şi mie mi se pare că asta urmează să cercetăm acum.

SOCRATE Dar stai puţin. Menţinem sau nu ipoteza enunţată de noi că virtutea nu e altceva decît binele?

MENON Neapărat.

SOCRATE Atunci, dacă există vreun alt bine, în afara ştiinţei, se prea poate ca virtutea să nu fie o ştiinţă; dar dacă nu există nici un bine pe care ştiinţa să nu-l cuprindă, atunci am fi îndreptăţiţi să presupunem că el arc ceva comun cu ştiinţa.

MENON Aşa este.

SOCRATE E adevărat că virtutea ne face să fim buni?

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă sîntem buni, sîntem şi folositori: căci lucrurile bune sînt folositoare, nu?

MENON Da.

SOCRATE Prin urmare virtutea este şi ea un lucru folositor?

MENON Aşa rezultă din ceea ce am admis.

SOCRATE Să cercetăm atunci pe rînd lucrurile folositoare pentru noi. Sănătatea, să zicem, şi puterea şi frumuseţea şi, de bună seamă, bogăţia57: despre acestea, şi despre altele de felul lor, spunem că sînt folositoare. Nu?

MENON Da.

SOCRATE Dar despre aceleaşi lucruri spunem uneori că sînt vătămătoare; nu spui şi tu aşa?

MENON Ba chiar aşa spun.

SOCRATE Atunci gîndeşte-te cînd ne e de folos şi cînd ne dăunează să ne lăsăm conduşi de vreunul din aceste lucruri. Nu-i aşa că atunci cînd le întrebuinţăm cum trebuie ele ne sînt de folos, iar cînd nu, ne dăunează?

MENON Desigur.

SOCRATE Hai să privim acum şi spre cele ale sufletului. Nu-i aşa că există lucruri pe care le numeşti cumpătare, dreptate, curaj, uşurinţă de a învăţa, memorie, generozitate şi toate cele de felul acestora?

MENON Există.

SOCRATE Vezi atunci, printre aceste lucruri, dacă cele care crezi că nu sînt ştiinţă, ci altceva decît ştiinţă, nu sînt folositoare uneori, iar alteori vătămătoare? De pildă curajul, atunci cînd el nu este chibzuinţă, ci doar un fel de îndrăzneală58. Nu-i aşa că omul, cînd îndrăzneşte fără judecată iese vătămat, iar cînd o face cu judecată iese cîştigat?

MENON Ba da.

SOCRATE Nu la fel stau lucrurile şi cu cumpătarea ori cu uşurinţa de a învăţa? Lucrurile pe care le învăţăm şi le deprindem cu judecată sînt folositoare, iar cînd lipseşte judecata sînt vătămătoare, nu?

MENON întocmai aşa.

SOCRATE Şi, în general, nu-i aşa că tot ceea ce întreprinde şi tot ceea ce îndură sufletul, cînd îl călăuzeşte raţiunea, are ca rezultat fericirea, iar cînd îl călăuzeşte nesăbuinţa, ajunge la rezultatul contrar?

MENON Aşa se pare.

SOCRATE Atunci, dacă virtutea face parte dintre înclinările sufletului şi dacă ea este în mod necesar folositoare, ea trebuie să fie raţiune, deoarece nici o înclinare a sufletului, luată în sine, nu este nici folositoare, nici vătămătoare, ci devine vătămătoare sau folositoare, după cum i se adaugă raţiunea sau nesăbuinţa. După raţionamentul ăsta, virtutea trebuie să fie un fel de raţiune, de vreme ce este folositoare.

MENON Sînt de aceeaşi părere.

SOCRATE Să luăm acum şi celelalte lucruri despre care spuneam adineaori că sînt cînd bune cînd vătămătoare, bogăţia şi cele de felul ei, nu-i aşa că întocmai cum raţiunea face folositoare celelalte înclinări ale sufletului atunci cînd le călăuzeşte, iar nesăbuinţa le face vătămătoare, la fel se întîmplă

şi cu ele: atunci cînd sufletul le foloseşte şi le îndrumă cum trebuie, el le face folositoare şi cînd nu, le face vătămătoare?

MENON Desigur.

SOCRATE Iar sufletul dotat cu raţiune le călăuzeşte cum trebuie şi sufletul fără raţiune le călăuzeşte greşit, nu?

MENON Fără îndoială.

SOCRATE Atunci nu-i aşa că putem spune în general că, la om, toate depind de suflet, iar facultăţile sufletului depind la rîndul lor de raţiune, cîtă vreme vor să fie bune? Rezultă că utilul este raţiune. Pe de altă parte, am stabilit că virtutea este utilă, nu?

MENON Desigur.

SOCRATE înseamnă că virtutea este raţiune, fie în întregime, fie numai în parte, nu?

MENON Mi se pare că spusele tale sînt adevărate, Socrate.

SOCRATE Atunci, dacă lucrurile stau astfel, oamenii buni nu sînt buni de la natură.

MENON Nici eu nu cred asta.

SOCRATE într-adevăr, iată ce s-ar întîmplă în cazul acesta : dacă oamenii s-ar naşte buni de la natură, atunci de bună seamă s-ar găsi la noi oameni în stare să-i recunoască, printre tineri, pe cei buni de la natură, iar noi, ştiind astfel care sînt, i-am lua şi i-am păzi în Acropolă, zăvorîndu-i mult mai straşnic decît aurul60, ca nu cumva să-i strice cineva şi ca ei, odată ajunşi oameni în toată firea, să-i poată fi cetăţii de folos.

MENON Aşa s-ar părea, Socrate.

SOCRATE Dar, de vreme ce oamenii buni nu sînt buni de la natură, nu înseamnă că ei sînt buni datorită învăţăturii?

MENON Cred că nu poate fi altfel, Socrate; şi reiese limpede din ipoteza noastră că, dacă virtutea este ştiinţă, atunci ea poate fi învăţată de la altul.

SOCRATE Se poate să fie aşa, zău; dar nu cumva n-a fost bine că am admis asta?

MENON Totuşi adineaori60 ni se părea c-a fost bine.

SOCRATE Vezi însă că nu numai adineaori trebuie să ni se pară că am avut dreptate, ci şi acum şi mai tîrziu, dacă ceea ce am spus stă într-adevăr în picioare.

MENON Cum aşa? Ce ai în vedere de nu-ţi mai place ce am spus şi pui la îndoială faptul că virtutea ar fi ştiinţă?

SOCRATE Am să-ţi spun, Menon. Că virtutea, dacă e ştiinţă,

poate fi învăţată de la altul, asta nu pun la îndoială; gîndeşte-te însă dacă nu cumva am dreptate să mă îndoiesc că e ştiinţă. Să te întreb ceva: dacă un lucru oarecare, nu numai virtutea, poate fi învăţat de la altul, nu înseamnă oare că pentru acel lucru trebuie să existe profesori şi elevi?

MENON Aşa cred.

SOCRATE Şi dimpotrivă, un lucru pentru care nu există nici profesori nici elevi, nu-i aşa că sîntem îndreptăţiţi să presupunem că nu poate fi învăţat de la altul?

MENON Şi asta-i adevărat; dar nu există, după tine, profesori de virtute?

SOCRATE Eu, în orice caz, deşi mă străduiesc în fel şi chip să dau de ei, nu reuşesc. Şi totuşi îi caut cu ajutorul multor oameni, şi mai ales cu ajutorul celor pe care îi socotesc cei mai pricepuţi în această privinţă. Şi uite tocmai la timp s-a aşezat acum lîngă noi Anytos61: hai să-l luăm părtaş la căutarea noastră. Ar fi un lucru foarte nimerit: Anytos e fiul unui om înainte de toate bogat şi priceput, Anthemion62, care n-a ajuns bogat dintr-o întîmplare, nici nu şi-a căpătat avutul de la cineva, ca Ismenias din Teba, care a primit nu de mult comorile lui Policrate63, ci şi-a adunat averea prin propria lui iscusinţă şi străduinţă; pe lîngă asta, nu poate fi socotit un cetăţean trufaş, îngîmfat şi nesuferit, ci un om la locul său şi binecrescut; în sfîrşit, el l-a crescut şi instruit bine pe fiul său, după cum socoteşte poporul Atenei: doar e ales în cele mai înalte magistraturi. Alături de asemenea oameni e bine să căutăm dacă există sau nu profesori de virtute şi cine sînt aceia.

Anytos, hai caută şi tu împreună cu noi, cu mine şi cu oaspetele tău Menon, răspuns la întrebarea noastră: cine ar putea fi profesori de virtute? Gîndeşte-te aşa: dacă am vrea ca Menon al nostru să ajungă un medic bun, la ce profesori l-am trimite? Nu-i aşa că l-am trimite la nişte medici?

ANYTOS Desigur.

SOCRATE Iar dacă am vrea ca el să ajungă un cizmar bun, nu-i aşa că l-am trimite la nişte cizmari?

ANYTOS Ba da.

SOCRATE Şi aşa mai departe, nu?

ANYTOS Desigur.

SOCRATE Spune-mi acum încă un lucru, in aceeaşi ordine de idei. Noi zicem că dacă am vrea ca Menon să ajungă medic, am

proceda bine trimiţîndu-l la nişte medici: cînd spunem aşa, nu spunem oare că ar fi cuminte să-l trimitem la acei oameni care practică meşteşugul, mai degrabă decît la cei care nu-l practică, la cei care cer să fie plătiţi pentru asta şi se arată gata să înveţe meseria pe oricine doreşte? Nu-i aşa că bine am face dacă, trimiţîndu-l, am ţine seama de aceste lucruri?

ANYTOS Ba da.

SOCRATE Şi nu este la fel şi cu toate celelalte? De pildă cu arta de a cînta la flaut: cînd vrem să-l facem pe cineva flautist este o mare nesăbuinţă ca, în loc să-l trimitem la cei care îşi iau obligaţia să-l înveţe meşteşugul şi cer plată pentru asta, să le dăm altora bătaie de cap, oameni care nici nu pretind că sînt profesori, nici nu au vreun elev care să înveţe de la ei ceea ce aşteptăm noi să înveţe omul nostru; nu ţi se pare un lucru fără cap?

ANYTOS Ba zău că mi se pare pe deasupra şi-o dovadă de neghiobie.

SOCRATE De minune. înseamnă că acum ne putem sfătui împreună, tu şi cu mine, cu privire la oaspetele tău aici de faţă, Menon. De mult îmi spune el mie, Anytos, că tînjeşte după priceperea şi după virtutea datorită căreia oamenii îşi conduc cu iscusinţă gospodăriile şi cetăţile, îşi îngrijesc părinţii şi ştiu să-i primească pe concetăţeni şi pe străini şi să-şi ia rămas bun de la ei într-un chip vrednic de un om desăvîrşit. Gîndeşte-te deci la cine ar fi bine să-l trimitem ca să deprindă această virtute. Nu-i oare evident, din ce spuneam adineaori, că trebuie să-l trimitem la acei oameni care se declară profesori de virtute, gata şi în stare să înveţe pe orice grec vrea asta de la ei, în schimbul unei sume de bani pe care ei au fixat-o şi o încasează?64

ANYTOS Şi cine sînt oamenii aceştia, Socrate?

SOCRATE Ştii şi tu prea bine că sînt cei pe care lumea îi numeşte sofişti.

ANYTOS Pentru numele lui Heracles, Socrate, nu mai rosti vorba asta. Fie ca nici o rudă, nici un prieten de-al meu, atenian sau străin, să nu se lase pînă-ntr-atît cuprins de nebunie încît să se nenorocească ducîndu-se la sofişti, fiindcă e limpede că ei sînt o nenorocire şi o pacoste pentru cei care îi frecventează65.

SOCRATE Cum adică, Anytos? Oare, printre toţi cei care pretind că ştiu să facă un lucru util, ei singuri se deosebesc atît de mult de ceilalţi încît nu numai că nu îmbunătăţesc, ca ceilalţi,

materia care le-a fost încredinţată, ci, dimpotrivă, o distrug? Şi pentru asta socotesc ei că pot cere bani în văzul tuturor? Eu unul nu pot să te cred. Doar ştiu că Protagoras66 singur a strîns ca sofist mai mulţi bani decît Fidias67, autorul unor lucrări pe care toţi le admiră, şi decît alţi zece sculptori la un loc. Iartă-mă, dar spui ceva de necrezut: vasăzică dacă cei care dreg încălţăminte veche sau cîrpesc haine ar da înapoi încălţămintea sau hainele în stare mai proastă decît le-au primit, n-ar trebui nici treizeci de zile ca lumea să-şi dea seama ce fac şi ar rămîne muritori de foame, iar Protagoras a izbutit, timp de mai bine de patruzeci de ani şi în văzul întregii Grecii, să-şi strice elevii şi să-i trimită de la el mai răi decît veniseră! A murit pare-mi-se către şaptezeci de ani, după ce şi-a exercitat meseria vreme de patruzeci de ani. Şi în tot acest timp, pînă în ziua de azi, el s-a bucurat neîncetat de cea mai mare preţuire. Şi Protagoras nu-i singurul, mai sînt mulţi alţii, unii mai vechi decît el, alţii care trăiesc acum68. Ce vom spune: i-au înşelat şi i-au nenorocit, cum zici tu, pe tineri, cu bună ştiinţă, sau au făcut-o fără să-şi dea seama? Putem să-i credem atît de nebuni pe nişte oameni socotiţi de unii drept cei mai înţelepţi dintre toţi?

ANYTOS O, Socrate, sînt departe de a fi nebuni. Nebuni, şi încă cum, sînt tinerii care-i plătesc şi mai ales părinţii care-i dau pe mîna lor. Dar nebunia cea mai mare e a cetăţilor care-i primesc, cînd s-ar cădea să izgonească pe oricine se apucă de aşa ceva, fie el străin sau cetăţean.

SOCRATE Dar, Anytos, ai avut de suferit de pe urma vreunui sofist, sau de ce eşti atît de pornit împotriva lor?

ANYTOS Mi-e martor Zeus că n-am avut de-a face niciodată cu nici unul, şi nici nu i-aş îngădui vreunuia dintre ai mei.

SOCRATE Prin urmare n-ai stat deloc de vorbă cu vreunul dintre ei?

ANYTOS Nu, şi nici n-aş vrea.

SOCRATE Atunci cum poţi să ştii, uimitorul meu prieten, dacă învăţătura lor are ceva bun în ca sau dacă este rea, de vreme ce habar nu ai de ea?

ANYTOS Foarte uşor; ştiu eu bine ce soi de oameni sînt,, indiferent dacă am stat sau nu cu ei de vorbă.

SOCRATE De bună seamă, Anytos, eşti ghicitor, fiindcă altfel, din cîte spui chiar tu, nu văd cum i-ai putea cunoaşte. De altfel noi nu ne-ntrebam cine sînt oamenii care ar putea face din

Menon un netrebnic dacă l-ar avea elev; să zicem, dacă vrei tu, că ăştia sînt sofiştii. Tu însă spune-mi mie şi lămureşte-l bine pe acest prieten al familiei tale69, ca să-i faci un bine, la cine să se ducă, în cetatea asta mare, ca să-l înveţe cum să se distingă în felul de virtute despre care ţi-am vorbit eu adineaori70.

ANYTOS Dar de ce nu faci tu asta?

SOCRATE Eu i-am numit pe cei pe care-i socoteam profesori de virtute71, dar, din cîte zici tu, se pare că m-am înşelat cu totul şi poate ai dreptate. Acum e rîndul tău să-i spui la care dintre atenieni să meargă; spune un nume, oricare vrei tu.

ANYTOS De ce trebuie să spunem neapărat un nume? în Atena, primul om de bine care i-ar ieşi în cale îl poate face mai bun decît l-ar face sofiştii, bineînţeles dacă el i-ar urma sfaturile.

SOCRATE Dar oamenii ăştia de bine au ajuns aşa de la sine şi, fără să fi învăţat nimic de la nimeni, sînt ei totuşi în stare să-i înveţe pe alţii lucruri pe care ei nu le-au învăţat?

ANYTOS Eu socotesc că şi ei au învăţat de la înaintaşii lor, care erau tot oameni de bine; sau tu te îndoieşti că au existat în cetatea asta mulţi oameni virtuoşi?

SOCRATE Sînt convins, Anytos, că la noi există mulţi oameni cu virtuţi politice şi că au existat încă şi mai mulţi decît există acum72; însă au fost ei oare buni şi ca profesori de virtute? Doar asta e problema pe care o discutăm, întrebarea pe care ne-o tot punem este nu dacă există sau nu aici oameni virtuoşi, nici dacă au existat odinioară, ci dacă virtutea poate fi învăţată de la altul. Punîndu-ne această întrebare, ne întrebăm dacă oamenii virtuoşi, de acum şi de odinioară, au ştiut să transmită şi altora virtutea lor sau dacă ea nu poate fi nici transmisă unui alt om, nici preluată de la altul. Acesta e lucrul pe care-l căutăm noi, de o bună bucată de vreme, Menon şi cu mine. Ca să-l găsim, ia spune-mi, rămînînd la felul tău de a gîndi: recunoşti că Temistocle73 a fost un om virtuos, nu-i aşa?

ANYTOS Desigur, şi încă unul dintre cei mai virtuoşi.

SOCRATE Prin urmare, dacă cineva poate transmite ca profesor propria lui virtute, el trebuie să fi fost şi un bun profesor, nu?

ANYTOS Cred că da, numai să fi vrut.

SOCRATE Dar crezi că el n-ar fi vrut ca şi alţii să ajungă oameni de bine, şi mai ales propriul său fiu? Sau crezi că dinadins nu i-a transmis calităţile prin care el însuşi se

deosebea, ca să nu ajungă la fel cu el? N-ai auzit că Temistocle l-a învăţat pe fiul său Cleophantos74 să fie un bun călăreţ? Se ţinea drept în şa, arunca suliţa drept, şi făcea tot felul de alte minunăţii. Prin grija lui Temistocle el învăţase să facă cu iscusinţă toate acestea, atît cît se poate învăţa de la nişte profesori buni. N-ai auzit asta de la oamenii mai în vîrstă?

ANYTOS Ba da.

SOCRATE înseamnă că nimeni nu l-ar fi putut învinui pe fiul lui Temistocle că are o fire neînzestrată.

ANYTOS Nu cred c-ar fi putut-o face.

SOCRATE Atunci cum rămîne cu întrebarea asta: ai auzit tu vreodată pe vreun om, tînăr sau bătrîn, spunînd că fiul lui Temistocle, Cleophantos, ar fi avut calităţile tatălui său?

ANYTOS Nu, n-am auzit.

SOCRATE Trebuie atunci să credem că Temistocle a vrut să-l înveţe pe fiul său doar călăria, iar în privinţa calităţilor pe care le avea el însuşi, n-a vrut să-l facă cu nimic mai bun decît cei de seama sa, cu toate că virtutea poate fi transmisă prin învăţătură?

ANYTOS Zău că nu-mi prea vine să cred.

SOCRATE Şi totuşi recunoşti şi tu că Temistocle este printre cei mai buni profesori de virtute ai trecutului. Dar hai să ne gîndim la altul, să zicem la Aristide fiul lui Lysimachos75; sau poate nu eşti şi tu de părere că a fost un om virtuos?

ANYTOS Ba sînt, cum să nu fiu?

SOCRATE Şi el i-a dat fiului său Lysimachos76 cea mai bună învăţătură care se poate da la Atena, atît cît stă în puterea unor profesori, nu-i aşa, dar ţi se pare oare că a făcut din el un om cît de cît mai bun? Doar îl cunoşti şi ştii cum este. Sau, dacă vrei, să-l luăm pe Pericle77, un om care-i depăşea cu mult în înţelepciune pe toţi; ştii că el a avut doi fii, pe Paralos şi pe Xantippos78, nu?

ANYTOS Ştiu.

SOCRATE Cum ştii şi tu, pe aceşti fii i-a învăţat să fie cei mai buni călăreţi din Atena şi i-a mai învăţat să fie cei mai buni la muzică, la lupte şi la toate cîte cer o pricepere anume; dar oameni virtuoşi crezi că n-a vrut să-i facă? Eu cred c-a vrut, dar mă tem că acest lucru nici o învăţătură nu-l poate da. Şi, ca să nu-ţi închipui că în această neputinţă se află doar cîţiva sau doar atenieni de rînd, gîndeşte-te că şi Tucidide a avut doi fii, pe

Melesias şi pe Stephanos79. Pe aceştia i-a învăţat, printre altele, să ştie să lupte în palestră şi ei au ajuns cei mai buni luptători din cetate. Pe unul îl dăduse în grija lui Xanthias, pe celălalt în a lui Eudoros80; amîndoi treceau drept cei mai buni profesori de lupte de pe atunci. Nu-i aşa că-ţi aminteşti?

ANYTOS Da, mi-aduc aminte că am auzit.

SOCRATE Dar dacă Tucidide le-a dat copiilor săi o învăţătură care cerea cheltuială, nu-i oare limpede că i-ar fi învăţat el însuşi să fie oameni virtuoşi, fără să-l coste nimic, dacă un asemenea lucru putea fi învăţat? Era Tucidide un om oarecare? Nu avea el o mulţime de prieteni printre atenieni şi printre aliaţi?81 Doar era dintr-o familie cu vază şi avea multă trecere la Atena şi în restul Greciei, aşa încît, dacă virtutea s-ar putea învăţa, ar fi găsit, printre localnici sau printre străini, un om care să-i facă virtuoşi pe fiii lui, admiţînd că lui nu-i lăsau răgaz treburile cetăţii. De aceea, prietene Anytos, tare mă tem că virtutea nu poate fi învăţată.

ANYTOS Socrate, cred că nu stai mult pe gînduri să-i vorbeşti pe oameni de rău. Eu ţi-aş da un sfat, dacă vrei să mă asculţi: păzeşte-te. Poate şi-n alte cetăţi e uşor să le faci oamenilor fie rău, fie bine, dar la Atena e sigur aşa82. Cred că ştii şi tu.

SOCRATE Menon, mi se pare că Anytos s-a supărat. Şi nu mă mir: întîi pentru că îşi închipuie că eu i-am defăimat pe acei oameni şi, în al doilea rînd, pentru că se crede unul dintre ei. Dacă o afla vreodată ce-nseamnă într-adevăr să ponegreşti pe cineva, îi va trece supărarea; acum însă nu ştie. Răspunde-mi tu : nu-i aşa că există şi la voi oameni de bine?

MENON Desigur.

SOCRATE Spune-mi atunci, vor ei să se ofere ca profesori pentru cei tineri şi recunosc ei că sînt profesori de virtute şi că virtutea poate fi învăţată?

MENON Nici pomeneală, Socrate: cînd îi auzi spunînd că virtutea se poate învăţa şi cînd că nu se poate.

SOCRATE îi putem noi socoti profesori de virtute cînd ei nu ştiu să spună nici atîta lucru?

MENON Mă tem că nu, Socrate.

SOCRATE Dar sofiştii aceştia care, singurii, pretind că sînt profesori de virtute crezi că sînt într-adevăr?

MENON Socrate, pe mine mai ales asta mă minunează la Gorgias că nu-l auzi o dată promiţînd una ca asta, ba îşi şi bate

joc de ceilalţi cînd îi aude că promit; tot ce crede el este că pe oameni trebuie să-i înveţi cum să vorbească bine.

SOCRATE Atunci nici tu nu crezi că soliştii sînt profesori de virtute?

MENON Nu ştiu ce să zic, Socrate. Am sentimente tot atît de împărţite ea şi ceilalţi: uneori cred că sînt, alteori

că nu.

SOCRATE Să ştii că nu numai tu şi cu oamenii politici credeţi în privinţa asta cînd una cînd alta. La fel face şi poetul Theognis83, nu ştiai?

MENON în ce poezii?

SOCRATE în elegii, cînd spune

„Bea şi mănîncă cu ei şi-apoi tot printre ei te aşează,

Fă-le pe plac tuturor celor cu-ntinse puteri.

Doar de la vrednici înveţi vrednicia, iar dacă te-amesteci

Cu ticăloşii îţi pierzi mintea şi cîtă o ai." îţi dai seama că în aceste versuri el vorbeşte de virtute ca de un lucru care se poate învăţa?

MENON Aşa se pare.

SOCRATE Dar în alt loc, schimbîndu-şi puţin gîndul:

„De s-ar putea făuri şi sădi într-un om bunul cuget", spune el, pare-mi-se,

„Multe şi mari avuţii şi-ar dobîndi negreşit" oamenii în stare să facă una ca asta; şi:

„Dintr-un părinte cinstit nu s-ar mai naşte atunci

Fiu, vreun netrebnic — de vreme ce-ar prinde doar pilde-nţelepte.

Dar n-ai să-ndrepţi pe cel rău cu-nvăţătura nici cînd." înţelegi că, despre aceleaşi lucruri, el face afirmaţii care se bat cap în cap?

MENON E limpede că aşa face.

SOCRATE Aşa stînd lucrurile, mai poţi cita vreun, domeniu în care, pe cei care se proclamă profesori, lumea nu numai că nu-i recunoaşte ca profesori în stare să-i înveţe pe alţii, ci chiar socoteşte că habar nu au ei înşişi de lucrurile pe care pretind că le predau, ba chiar că tocmai în privinţa acestor lucruri sînt nişte netrebnici, iar, pe de altă parte, cei care sînt recunoscuţi ca oameni de bine susţin cînd că e cu putinţă să-i înveţi pe alţii lucrurile astea, cînd că nu? Ai putea tu afirma că sînt cu adevărat profesori de indiferent ce nişte oameni cu idei atît de

confuze?

MENON Zău că nu.

SOCRATE Atunci, dacă nu sînt profesori de virtute nici sofiştii, nici oamenii de bine, nu e oare limpede că asemenea profesori nu există?

MENON Aşa-mi vine a crede.

SOCRATE Dar dacă nu există profesori, nu există nici elevi, nu?

MENON Cred că ai dreptate.

SOCRATE Dar am căzut de acord84 că un lucru pentru care nu există nici profesori, nici elevi, nu poate fi învăţat, nu-i aşa?

MENON într-adevăr.

SOCRATE Iar profesori de virtute nu sînt de găsit, pe cît se pare, nu?

MENON întocmai.

SOCRATE Iar dacă nu există astfel de profesori, nu-i aşa că nu există nici elevi?

MENON E limpede că nu.

SOCRATE Ar însemn? atunci că virtutea nu poate fi învăţată, nu?

MENON Aşa se parc, dacă n-am greşit noi în căutările noastre. Astfel că mă şi întreb, Socrate, dacă există cu adevărat oameni de bine, ori, admiţînd că există, în ce chip pot ei ajunge aşa?

SOCRATE Tare mă tem, Menon, că sîntem nişte nepricepuţi, şi tu şi eu, şi că n-am învăţat destul, tu de la Gorgias, iar eu de la Prodicos85. Aşadar, înainte de toate trebuie să vedem de noi înşine şi să căutăm pe cineva care, într-un chip sau altul, să ne facă mai buni. Spun asta gîndindu-mă la căutările noastre de adineaori, cînd am uitat, ca nişte caraghioşi, că oamenii pot izbuti foarte bine în ce fac şi altfel decît călăuziţi de ştiinţă. De bună seamă pe această cale ne scapă nouă felul în care oamenii ajung oameni de bine.

MENON Nu mi-e prea limpede ce vrei să spui, Socrate.

SOCRATE Iată gîndul meu: oamenii buni sînt neapărat şi utili; pe bună dreptate am căzut de acord86 că lucrurile nu pot sta altfel, nu-i aşa?

MENON Ba da.

SOCRATE Şi eram cu totul de acord şi că ei vor fi utili dacă vor conduce bine treburile noastre?

MENON Da.

SOCRATE Dar că nu e în stare să le conducă bine decît un om călăuzit de raţiune, iată un lucru asupra căruia poate am greşit căzînd de acord87.

MENON Cum asta?

SOCRATE Am să-ţi explic. Să presupunem că un om care, cunoscînd drumul spre Larissa bunăoară, ajunge la ţel şi îi călăuzeşte şi pe alţii pînă acolo : crezi că putem spune despre el că i-a călăuzit bine?

MENON Desigur.

SOCRATE Dar dacă un om face acelaşi lucru fără să fi mers vreodată acolo şi fără să ştie drumul, ci printr-o presupunere corectă, nu vom putea spune şi despre el că i-a călăuzit bine?

MENON De bună seamă.

SOCRATE Şi cîtă vreme presupunerea unuia şi ştiinţa celuilalt sînt deopotrivă de adevărate, nu va fi omul acesta un conducător la fel de bun ca şi cel care ştie, cu toate că el doar presupune şi nu ştie?

MENON Ba la fel de bun.

SOCRATE Prin urmare, pentru buna îndeplinire a unei acţiuni, presupunerea adevărată nu e cu nimic mai prejos decît cunoaşterea raţională. Tocmai acesta e lucrul de care nu ţineam seamă adineaori, cînd, întrebîndu-ne care este natura virtuţii, spuneam că pentru a acţiona aşa cum trebuie, raţiunea este singura călăuză; dar, iată, mai era şi presupunerea adevărată.

MENON Aşa se pare.

SOCRATE Presupunerea corectă este, aşadar, la fel de utilă ea ştiinţa.

MENON Cu deosebirea, Socrate, că cel care deţine ştiinţa izbuteşte întotdeauna, cîtă vreme cel care are doar presupunerea corectă uneori izbuteşte, alteori nu.

SOCRATE Cum anume? Cel care presupune întotdeauna corect nu izbuteşte întotdeauna, atîta vreme cît presupunerea lui va rămîne corectă?

MENON Mi se pare că n-are cum fi altfel; astfel încît, dacă aşa stau lucrurile, mă întreb cu mirare, Socrate, cu ce e mai de preţ ştiinţa decît părerea corectă şi de ce le mai deosebim una de alta.

SOCRATE Şi ştii de unde vine mirarea ta sau vrei să-ţi spun eu?

MENON Spune-mi tu, bineînţeles.

SOCRATE Din faptul că n-ai privit mai cu luare-aminte statuile făcute de Dedal88; dar poate că nici nu există pe la voi89.

MENON De ce vorbeşti de statuile lui Dedal?

SOCRATE Fiindcă şi ele, dacă nu sînt legate, o iau la fugă şi se fac nevăzute, iar dacă sînt legate, rămîn pe loc.

MENON Şi ce-i cu asta?

SOCRATE Să stăpîneşti o astfel de statuie, atunci cînd nu-i legată, mi e cine ştie ce: e ca şi cum ai fi stăpînul unui sclav fugar, care nu rămîne la tine. Legată însă, ea e de mare preţ, căci tare sînt frumoase lucrările acestea. în ce ordine de idei îţi spun toate astea? în legătură cu presupunerile adevărate. Doar şi presupunerile adevărate, cîtă vreme rămîn pe loc, sînt o treabă bună şi aduc numai foloase. De obicei însă, ele nu vor să rămînă mult timp pe loc, ci o iau la fugă din sufletul omului, aşa încît nu au cine ştie ce valoare pînă nu sînt legate printr-o cîntărire a cauzelor90. Şi tocmai asta este, prietene Menon, reamintirea, în sensul asupra căruia am căzut de acord mai înainte91. După ce sînt legate, aceste presupuneri devin cunoştinţe raţionale şi ca atare statornice. Şi de aceea este mai de preţ ştiinţa decît presupunerea corectă: spre deosebire de presupunerea corectă, ştiinţa este înlănţuită locului.

MENON Socrate, zău e ceva în ce zici tu.

SOCRATE Numai că eu însumi nu vorbesc acum ca un om care ştie, ci fac doar o presupunere. Dar că presupunerea corectă şi ştiinţa sînt lucruri distincte, asta nu mi se pare deloc o simplă presupunere. într-adevăr, dacă m-aş încumeta să recunosc că ştiu ceva, acesta ar fi unul dintre puţinele lucruri pe care aş recunoaşte că le ştiu.

MENON Pe bună dreptate, Socrate.

SOCRATE Dar stai o clipă. Nu e oare tot atît de adevărat că presupunerea corectă, atunci cînd ne călăuzeşte, duce la bun sfîrşit orice acţiune tot atît de bine ca ştiinţa?

MENON Şi în asta mi se pare că ai dreptate.

SOCRATE înseamnă că presupunerea corectă nu este cu nimic mai prejos decît ştiinţa, nici mai puţin utilă în privinţa acţiunii, şi că omul care o deţine nu e inferior celui care deţine ştiinţa.

MENON într-adevăr.

SOCRATE Or noi am căzut de acord92 că omul bun este util.

MENON Da.

SOCRATE93 Atunci, de vreme ce oamenii pot ajunge, dacă ajung într-adevăr, buni şi folositori cetăţilor nu numai datorită ştiinţei, ci şi datorită presupunerii corecte şi de vreme ce cu nici una, nici cu ştiinţa, nici cu presupunerea adevărată, nu se află înzestraţi de la natură . .. sau poate tu crezi că sînt înzestraţi cu vreuna dintre ele două?

MENON Nu, nu cred.

SOCRATE Atunci, dacă ele nu există în oameni de la natură, nici oamenii buni nu au cum fi buni de la natură.

MENON Nu, desigur.

SOCRATE Văzînd aşadar că oamenii buni nu sînt buni de la natură, ne-am întrebat în continuare94 dacă virtutea se poate învăţa.

MENON Da.

SOCRATE Şi am socotit95, nu-i aşa, că virtutea se poate învăţa dacă ca este cunoaştere raţională.

MENON Da.

SOCRATE Iar dacă virtutea se poate învăţa, am considerat că ea este cunoaştere raţională, nu?

MENON Desigur.

SOCRATE Iar virtutea se poate învăţa dacă există, pentru ea, profesori, şi dacă nu există, nu se poate, nu?96

MENON întocmai.

SOCRATE Dar n-am căzut noi de acord97 că nu există astfel de profesori?

MENON Ba chiar aşa.

SOCRATE Şi de aceea am recunoscut98 că virtutea nici nu se poate învăţa, nici nu este cunoaştere raţională.

MENON Desigur.

SOCRATE Dar recunoaştem totuşi că ea este un lucru bun?99

MENON Da.

SOCRATE Şi că util şi bun este lucrul care ne călăuzeşte aşa cum trebuie?100

MENON Desigur.

SOCRATE Pe de altă parte am convenit că ne călăuzesc aşa cum trebuie numai aceste două lucruri, presupunerea adevărată şi ştiinţa; numai omul care le are se călăuzeşte aşa cum trebuie101. Căci lucrurile care izbutesc datorită vreunei întîmplări sînt străine de îndrumarea omului; cînd e vorba de

cele pe care le îndrumă spre bine omul, nu există decît aceste două călăuze, presupunerea adevărată şi ştiinţa.

MENON Aşa mi se pare şi mie.

SOCRATE Atunci, de vreme ce virtutea nu se poate învăţa, nu mai putem susţine nici că ea ar apărea datorită ştiinţei.

MENON E limpede că nu.

SOCRATE Aşadar, dintre cele două lucruri care sînt bune şi utile, unul este scos din cauză: ştiinţa nu poate fi călăuza activităţii politice.

MENON Aşa cred şi eu.

SOCRATE Atunci nici Temistocle şi cei ca el, nici ceilalţi de care vorbea adineaori Anytos al nostru102, nu au condus cetăţile în virtutea vreunei cunoaşteri anume sau fiind nişte cunoscători; de aceea nici n-au fost în stare să le transmită altora calităţile lor, fiindcă ei înşişi nu le dobîndiseră prin ştiinţă.

MENON Se pare că ai dreptate, Socrate.

SOCRATE Aşadar, dacă virtutea nu se întemeiază pe ştiinţă, rămîne, ca temei, numai presupunerea bună, nu-i aşa? Cu ajutorul ei cîrmuiesc bine cetăţile oamenii politici, fără să se deosebească cu nimic, în ce priveşte ştiinţa, de prezicători şi de proroci; doar şi aceştia, cînd sînt inspiraţi de divinitate, spun foarte multe lucruri adevărate, de ştiut însă nu ştiu, despre lucrurile pe care le spun, nimic103.

MENON Tare mă tem că aşa e.

SOCRATE Atunci nu-i aşa că e drept, Menon, să-i numim inspiraţi pe oamenii care, deşi fără înţelegerea lucrurilor, izbutesc, din tot ce fac şi spun, să dobîndească adesea succese însemnate?

MENON Desigur.

SOCRATE Pe bună dreptate îi putem numi inspiraţi şi pe prezicătorii şi prorocii de care tocmai vorbeam, precum şi pe toţi poeţii; iar despre oamenii politici putem spune, mai mult decît despre oricare alţii că sînt inspiraţi şi stăpîniţi de divinitate, fiindcă divin este suflul care îi cuprinde ori de cîte ori, prin vorba lor, îndeplinesc cu succes, şi nu arareori, lucruri însemnate, fără să ştie nimic din tot ce spun.

MENON Desigur.

SOCRATE Şi femeile, Menon, îi numesc pe oamenii de bine, divini. Iar spartanii, cînd fac elogiul unui om de bine, zic „omul acesta e divin"104.

MENON Şi cred că spun aşa pe drept cuvînt, Socrate. Doar că pe Anytos al nostru, poate îl supără ce spui.

SOCRATE Nu-i nimic. Cu el o să mai stăm de vorbă şi altădată, Menon. Acum însă, dacă în întreaga noastră discuţie întrebările şi răspunsurile au fost corecte, noi putem spune că virtutea nu există nici de la natură, nici datorită învăţăturii, ci că apare, la cei la care-apare, fără legătură cu puterea lor de înţelegere, ca un dar divin, doar dacă nu cumva ar exista, printre oamenii politici, vreunul în stare să formeze alt om politic. Dacă s-ar găsi unul ca acesta, s-ar putea spune despre el că este printre vii ceea ce spune Homer că este Tiresias printre morţi, atunci cînd spune că „între cei din Hades, el singur are cugetul întreg, pe cînd ceilalţi, umbre rătăcesc ici-colo"105. La fel şi aici un asemenea om ar fi, în privinţa virtuţii, ca un obiect real comparat cu nişte umbre.

MENON Mi se pare că ai toată dreptatea, Socrate.

SOCRATE Aşadar, din raţionamentul acesta reiese în mod limpede, Menon, că virtutea apare, la cei la care apare, ca un dar divin; o certitudine în privinţa ei nu vom avea însă decît atunci cînd, înainte de a încerca să aflăm în ce chip apare virtutea la oameni, vom căuta să descoperim ce este virtutea în sine.

Acum e însă vremea să mă duc în altă parte106, iar tu încearcă să-i transmiţi convingerile tale şi lui Anytos acesta, gazda ta, ca să-l mai îmbunezi; dacă ai să izbuteşti, să ştii că le vei face şi atenienilor un serviciu107.

NOTE

1 Informaţiile pe care le avem despre Menon provin în parte chiar din acest dialog, în parte de la alţi autori, printre care Xenofon, Ctesias şi Plutarh. Menon era descendentul unei familii ilustre din Pharsalos, în Tesalia. Un strămoş al lui, numit tot Menon, l-a sprijinit, cu oameni şi cu bani, pe Cimon, în expediţia

împotriva cetăţii Eion, în -177/6 şi a primit, în semn de recunoştinţă, cetăţenia atenianã (Dem., 23, 199). Este probabil că acest Menon l-a ajutat şi pe Xerxes în timpul invaziei din 480. Aşa s-ar explica de ce Socrate aminteşte în dialogul nostru, la 78 d, relaţiile ereditare de ospitalitate care îl leagă pe Menon de Marele Rege. în 431, în prima parte a războiului peloponeziac, un Menon din Pharsalos se numără printre conducătorii detaşamentelor tesaliene venite în ajutorul Atenei (Tucid., IX, 22). Dacă admitem, aşa cum pare probabil, că Menon din 477/6 şi Menon din 431 sînt una şi aceeaşi persoană, trebuie să vedem în el pe bunicul lui Menon al nostru. în 404, Lycophron, tiranul cetăţii Pherai, care urmărea să-şi extindă dominaţia asupra întregii Tesalii, a învins în luptă pe tesalienii care i se opuneau. Victoria lui Lycophron din Pherai constituia o ameninţare serioasă atît pentru Aleuazii care conduceau cetatea Larissa, cît şi pentru aristocraţii din Pharsalos. Ştim de la Xenofon (Anab., 1, 1, 10) că Aristip, unul dintre Aleuazi (vezi nota 4), a cerut şi a obţinut sprijinul lui Cyrus cel Tînăr. în acelaşi timp este probabil că aristocraţii din Pharsalos au trimis şi ei un reprezentant la Atena, pentru a-şi asigura sprijinul acestei cetăţi. Este de presupus că reprezentantul lor a fost Menon al nostru. Călătoria lui Menon a avut loc, probabil, după ce a ajuns în Tesalia vestea că la Atena a fost restabilit regimul democratic, poate în ultimele luni ale anului 403, dar înainte de primăvara lui 401, cînd ştim că Menon se afla la Colossae, în Asia Mică (Xen., Anab., 1, 2, 6). Reiese din dialogul lui Platon (76 e) că discuţia lui Socrate cu Menon are loc puţin înainte de micile mistere, celebrate în luna februarie. Se poate deduce de aici că data dramatică a dialogului trebuie să fie sfîrşitul lui ianuarie sau începutul lui februarie 402.

în 401, Menon se află în Asia Mică, împreună cu prietenul său Aristip şi cu o parte din mercenarii trimişi de Cyrus. Iau parte cu toţii la bătălia dezastruoasă de la Cunaxa, în timpul căreia Menon comandă flancul stîng, iar rivalul său Clearchos, flancul drept. Xenofon, care este un mare admirator al lui Clearchos, îl prezintă pe Menon în culorile cele mai nefavorabile (Anab., 2, 6, 21). Este sigur că, după moartea lui Cyrus, conducătorii mercenarilor greci au fost prinşi de Tissaphernes şi predaţi Marelui Rege. Ctesias (Fr. 60 Muller, vezi şi Plu., Artax., 18, 3) spune că Menon a fost eliberat fiindcă ajutase la prinderea

celorlalţi, dar Xenofon, care e în general ostil lui Menon, afirmă că el a fost închis timp de un an, torturat şi apoi ucis (Anab., 2, 6, 29). Indiferent de împrejurările în care şi-a putut găsi moartea Menon, sursele antice sînt unanime în a-l prezenta ca pe un individ lipsit de scrupule şi de o moralitate îndoielnică. Alegerea lui ca interlocutor al lui Socrate într-un dialog despre virtute este, fără îndoială, dovada unei fine ironii. în dialogul nostru, Menon expune punctul de vedere aristocratic cu privire la virtute, în timp ce Anytos, un personaj cu o reputaţie la fel de dubioasă ca şi Menon (vezi nota 61), susţine punctul de vedere al democraţilor.

2 Rareori dialogurile platonice comportă o intrare în subiect atît de abruptă (vezi totuşi Philebos şi Cratylos). întrebarea pe care o pune Menon era o temă de discuţie obişnuită pe vremea lui Platon.

3 Tesalienii erau într-adevăr renumiţi, în sec. al V-lea, pentru priceperea lor la călărie şi pentru avuţiile pe care le aveau (vezi şi Pl., Lg., 625 b; Isoc., Antidosis, 155, De pace, 117). Consideraţiile privind dragostea lor pentru înţelepciune, efect al vizitei lui Gorgias, sînt fără îndoială ironice.

4 Membru al familiei Aleuazilor, cea mai influentă familie din Tesalia, nu Aristip din Cirene, discipolul lui Socrate (vezi şi nota 1). Aleuazii au dus, în timpul războaielor medice, ca şi mai tîrziu, o politică filopersană (vezi Hdt., 7, 6 şi 172; Paus., 7, 10, 2).

5 Despre personalitatea lui Gorgias, vezi nota introductivă la dialogul cu acelaşi nume (Platon, Opere I, Bucureşti, 1974, p. 275 şi urm.). Ştim că Gorgias a făcut o vizită oficială la Atena în 427, cînd a cerut, în numele cetăţii sale Leontinoi, sprijinul Atenei împotriva Siracuzei (vezi D. S., XII, 53 şi Tucid., 3, 86). Este probabil însă că Platon nu se gîndeşte aici la acest eveniment, ci la discuţia din dialogul Gorgias.

6 Textul grecesc (ού πάνυ είμί μνήμων, ώ Μένων) conţine un joc de cuvinte între adjectivul μνήμων şi numele Μένων. Există poate şi o aluzie la regele Artaxerxes II, supranumit Mnemon (Nepos, De regibus,

1, 3—4; Plu., Artax., 1) şi la soarta lui Menon după lupta de la Cunaxa (vezi nota 1).

7 Răspunsul lui Menon reproduce opiniile curente în Grecia cu privire la virtute (vezi, de pildă, Tucid., 6, 9Pl., R., 331

e ; Xen, Memorab.,
2, 1, 19 etc.).
8 La 71 e.
9 Curajul, chibzuinţa şi înţelepciunea constituie, împreună cu dreptatea, cele patru „virtuţi cardinale" bine cunoscute contemporanilor lui Platon (vezi R., 427 e; Euthd., 279 b—c; Phd., 69 c etc.). Această împărţire cvadripartită este poate anterioară epocii lui Platon (vezi Xen., Cyr., 8, 1; 26 ; 30; şi Aesch., Septem, 610, vers pe care unii editori îl consideră interpolat). Generozitatea menţionată aici pare să fie o virtute care îi caracterizează pe tesalieni.
10 Vezi 71 e sq.
11 Nu este exclus ca Menon să ridice această obiecţie fiindcă îşi aminteşte de felul cum se procedează în geometrie, cînd se pleacă de la un lucru recunoscut ca adevărat şi nu se face apel mai tîrziu decît la termeni definiţi în prealabil. Am putea vedea deci, în acest pasaj, prima aluzie la cunoştinţele lui Menon în domeniul geometriei.
12 Nu este vorba, probabil, de vreo şcoală filosofică anume. „Oameni iscusiţi cărora le plac discuţiile în contradictoriu" sînt toţi cei care discută nu pentru a afla adevărul, ci pentru a avea ultimul cuvînt.
13 Am adoptat aici textul manuscriselor, προσομολογη) ... ο ερωτώμενος, nu conjecturile lui Gedike (προομολογη) şi E. S. Thompson (ο έρωτών), acceptate de R. S. Bluck.
14 Prodicos din Ceos, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai sofisticii, a trăit în a doua jumătate a secolului al V-lea. Viaţa lui este foarte puţin cunoscută. Ştim că cerea, pentru lecţiile lui, onorarii importante. Aceste lecţii se refereau în special la folosirea corectă a cuvintelor şi trădau o preocupare constantă pentru stabilirea unor distincţii între sensurile diferitelor sinonime. în dialogurile lui Platon, Socrate vorbeşte adesea de Prodicos, cu simpatie, dar şi cu o admiraţie uşor ironică (vezi şi La., 197 d; Cra., 384 d; Euthd., 277 e; Prt., 339 e).
15 Textul grecesc are aici un joc de cuvinte bazat pe diferitele sensuri ale adjectivului ποικίλος: „colorat, pestriţ" (vezi definiţia de mai sus „figura este singurul lucru care se asociază întotdeauna cu culoarea" şi „complicat".

16 Menon revine aici asupra obiecţiei sale de la 75 c.

17 Vezi şi Xen., Anab., 2, 6, 28.

18 Empedocle din Agrigent (cca 493-cca 433) a desfăşurat o activitate prodigioasă ca filosof, om de ştiinţă, poet, orator şi politician, magician, tămăduitor etc. Partizan al democraţiei, el a refuzat să devină rege al Agrigentului şi a fost, ulterior, exilat. Locul şi împrejurările morţii sale sînt necunoscute, în ciuda legendelor la care au dat naştere. Empedocle a compus două poeme în hexametri, Despre natură şi Purificări, din care ni s-au păstrat unele fragmente. El a formulat teoria potrivit căreia la baza tuturor fenomenelor stau patru elemente imuabile, pămîntul, aerul, focul şi apa, care se combină şi se disociază prin acţiunea a două forţe contrare, Dragostea şi Discordia. Teoria lui privind senzaţiile este amintită şi de Teofrast (Sens., 7).

19 Pindar, ed. „Les Belles Lettres", voi. IV, p. 182. Acest pasaj este citat în glumă şi în Phdr., 236 d şi la Ar., Av., 945.

20 Alexidemos, tatăl lui Menon, nu este amintit decît aici.

21 Misterele sînt, în Grecia, nişte forme secrete de cult, rezervate celor iniţiaţi. Acestora li se dezvăluie, la capătul unor ceremonii care durează mai multe zile, nişte secrete menite să le asigure fericirea dincolo de moarte. Zeii care sînt adoraţi prin mistere sînt în primul rînd Demetra şi Dionysos, iar misterele cele mai cunoscute sînt cele de la Eleusis. La origine, aceste culte se bazează pe vechi rituri agrare. Iniţierea în misterele de la Eleusis comporta două etape: cea dintîi, micile mistere, se desfăşura în luna februarie, odată cu semănatul, cea de a doua, marile mistere, avea loc toamna, odată cu strîngerea recoltei. Nu puteau fi iniţiaţi în misterele mari decît cei care fuseseră iniţiaţi în misterele mici. Iniţierea de care se vorbeşte aici se referă, fără îndoială, la misterele mici. Socrate face aluzie atît la iniţierea propriu-zisă, cît şi la iniţierea în misterele elaborării definiţiilor. Metafora iniţierii în filosofie apare şi în Smp., 209 e, Grg., 497 c, Thl., 155 e.

22 Fragment dintr-un poet necunoscut. 23 La 77 b.

24 Ospitalitatea este definită de filosofii greci ca o formă de prietenie. Ea creează, între gazdă şi oaspete, legături religioase durabile care se transmit din generaţie în generaţie şi sînt ocrotite de Zeus Xenios şi de Atena Xenia. Acordarea ospitalităţii comportă un ritual religios, iar nesocotirea ei ulterioară atrage,

în credinţa grecilor, pedeapsa divină, în legătură cu raporturile dintre Menon şi regii Persiei vezi nota 1.

25 Textul grecesc are aici un joc de cuvinte bazat pe faptul că aceeaşi rădăcină por- apare şi în verbul ἐκπορίζω, „a dobîndi, a agonisi" şi în substantivele πόρος şi απορία pe care le-am tradus prin „dobîndire" şi „renunţare". 26 Vezi 74 a.

27 La 77 a.

28 Vezi 77 a.

29 Vezi 75 b-d.

30 Socrate pare să fi avut faţa lată şi nasul cîrn (vezi Pl., Tht., 143 e). Alcibiade îl compara cu Silenus sau cu satirul Marsyas (vezi Pl., Smp., 215 a—b; Xen., Smp., 4, 19).

31 Este vorba de peştele torpedo marmorata. în greceşte, numele lui, νάρκη este din aceeaşi rădăcină cu verbul pe care l-am tradus prin „a amorţi", ναρκάω.

32 Despre faptul că Socrate nu părăsise Atena decît cu ocazia campaniilor militare vezi şi Pl., Cri., 52 b; Phdr., 230 c. începutul Republicii menţionează totuşi o excursie făcută de Socrate la Pireu.

33 Această frază, scrisă cu amară ironie, comportă o aluzie la soarta care-l aştepta pe Socrate, chiar la Atena, în anul 399. în a doua parte a dialogului vom afla că Menon este prieten cu Anytos, unul dintre acuzatorii de mai tîrziu ai lui Socrate (vezi 90 b şi nota 61).

34 Socrate face aluzie aici la una dintre distracţiile cele mai apreciate la banchete, „jocul portretelor". Unul dintre comeseni descrie o persoană cunoscută, recurgînd la comparaţii, εἰκασίαι, iar ceilalţi se străduiesc s-o recunoască. Aluzii la acest joc găsim şi la Pl., Smp., 215 a, Ar., V., 1308-1309, Av., 804-805.

35 Acest fenomen nu se produce în realitate.

36 Socrate îi răspunde totuşi lui Menon cu o comparaţie (vezi nota 34).

37 Am adoptat aici conjectura lui Buttmann, παράγεις, nu lecţiunea manuscriselor, κατάγεις, pe care o păstrează R. S. Bluck.

38 Autorul acestui subiect de controversă trebuie să fie un adept al şcolii din Megara, mai degrabă decît un sofist. Argumentul era celebru în antichitate şi a fost criticat de Aristotel în Anal. Pr., 1,1, unde e numit „problema din Menon".

39 Platon nu se sfieşte să invoce revelaţia religioasă nici în alte dialoguri (vezi Phdr., 235 b-d; Tht., 152 e, 156 a; Phlb., 16 c).

40 Ideea că poeţii sînt inspiraţi de zei este curentă în toată literatura greacă. Vezi II, 4, 192; Od., 8,43; Pd., OL, 6, 105; P., 1, 2 etc. în dialogurile lui Platon, vezi Ion, 533 d, 534 c—d; Phdr., 245 a.

41 Urmează un fragment dintr-o poezie pierdută de Pindar, poate un θρήνος (ed. „Les Belles Lettres", voi. IV, pp. 209 — 210). Ideile expuse aici nu coincid cu cele din Olimpica a doua.

42 Aceasta este durata exilului care, în mitologia greacă, pedepseşte o crimă ca omuciderea sau călcarea jurămîntului. Vezi Hsd., Thg., 793—794; Apollod., 3,24; 2,73.

43 Termenul „erou" (ήρως) pare să fie folosit, la origine, numai în legătură cu personaje legendare sau ţinînd de un trecut îndepărtat. El denumeşte nişte fiinţe de ordin superior, adesea asociate cu zeii, onorate de oameni cu un cult special. în epoca istorică au fost „eroizaţi", scurt timp după moarte, diferiţi oameni iluştri, tirani ca Gelon din Siracuza sau Theron din Agrigent (D.S., XI, 38 şi 53), întemeietori de colonii şi generali ca Miltiade şi Brasidas (Hdt., 6,38; Tucid., 5, II, 1), atleţi ca Cleomedes din Astypalaea (Paus., 6, 9, 3). Se cunosc şi cîteva cazuri de „eroizare" a unor persoane încă în viaţă (Lysandros, de pildă).

44 Platon foloseşte aici termenul curent pentru a desemna lumea de dincolo. El nu şi-o imaginează desigur aşa cum o descriu în mod obişnuit miturile.

45 Vezi 80 b.

46 în tot cursul dialogului cu sclavul trebuie să ni-l închipuim pe Socrate trasînd pe nisip figurile şi liniile de care vorbeşte.

47 „Liniile care trec prin mijlocul pătratului" (τάς δια μέσου, sc. γραμμάς) nu sînt diagonalele, care vor fi numite διάμετροι la 85 b, ci dreptele care unesc mijloacele laturilor opuse.

48 Rezultă din acest răspuns că Menon nu era lipsit de cunoştinţe în domeniul geometriei. Vezi şi nota 11.

49 Am acceptat aici conjectura lui Cornarius, τετράπουν, în locul lecţiunii manuscriselor, τέταρτον, pe care o păstrează R.

S. Bluck.

50 Această latură, cum se va vedea de altfel şi la 85 b, este diagonala pătratului cu latura de două picioare, deci egală cu √8 . Sclavul n-ar fi putut exprima în cifre (άριθμείν) dimensiunea ei, dar o va putea arăta pe desen. Pe vremea lui Platon era un lucru bine cunoscut printre matematicieni că, într-un pătrat, diagonala este incomensurabilă cu laturile (vezi Jambl., VP, 247).

51 Este o aluzie la comparaţia făcută de Menon Ia 80 a. Socrate sugerează aici paralelismul dintre situaţia în care se află sclavul în legătura cu problema de geometric şi cea în care se află Menon în raport cu definiţia virtuţii.

52 Socrate reia aproape textual vorbele Iui Menon (vezi 80 b).

53 Figura desenată de Socrate trebuie să fie de forma următoare: Dacă ABCD este pătratul iniţial, BEFC împreună cu CFGH şi DCHI sînt celelalte trei pătrate egale adăugate de Socrate, AEGI este pătratul cvadruplu, iar BDFH este pătratul dublu.

54 La 82 e.

55 Afirmaţia este, fără îndoială, ironică (vezi şi R., 562 e). Pentru Platon, adevărata libertate presupune stăpînirea de sine, vezi şi Grg., 491 d; R., 576 a.

56 Am tradus prin perifraze termenii tehnici sau expresiile speciale (παρατείνω, ,,a construi sub formă de paralelogram", ή δοθείσα αύτοΰ γραμμή, „diametrul cercului"; ελλείπω, „a construi pe partea rămasă" etc.) pentru a face inteligibilă cititorului român una dintre cele mai obscure fraze din Platon. Traducerea ei ne-a fost sugerată de Const. Ionescu-Cârligel, căruia ţinem să-i aducem şi pe această cale cele mai vii mulţumiri. în legătură cu problema de geometric enunţată aici, vezi comentariile lui Bluck (pp. 323 — 324, 441 -461) şi Klein (pp. 206—208), precum şi articolul lui Const. Ionescu-Cîrligel („Studii clasice", XVII, 1976, sul) tipar).

57 Expresia este, fără îndoială, ironică. Liste asemănătoare de „lucruri folositoare" se găsesc în Euthd., 279 a şi Lg., 631 b. Sănătatea, frumuseţea şi bogăţia sînt menţionate singure în Grg., 451 e şi Lg., 661 a. în toate aceste pasaje, Platon pare să fi avut în minte cuvintele unui scolion (cîntec de petrecere) atribuit lui Epicharmos sau lui Simonide (Bergk, III, 645-646).

58 Teza după care curajul este o ştiinţă este susţinută şi în Prt., 350 c, 360 d; La., 194 e-196 a.

59 La Atena, ca şi în alte cetăţi, de altfel, tezaurul public se păstra în templele de pe Acropolă. Pe uşa încăperilor care-l adăposteau se aplica un sigiliu (vezi IG, I2, 91, Xen., Helenicele, 3, 1, 27).

60 Vezi 87 c.

61 Anytos, unul dintre acuzatorii lui Socrate, este bine cunoscut din scrierile autorilor clasici şi tîrzii (vezi, în special, Pl., Ap.; Xen., Apol., 29-31; Arist., Alh. Pol, 27, 5 şi 34,3; D. Chr., 55, 22; Piu., Ale., 4,4; Cor., 14, 4). Era tăbăcar sau fiul unui tăbăcar. Sursele antice vorbesc de el ca de un om politic important, dar nu întotdeauna corect. Ales strateg în 409, Anytos n-a putut salva baza atenianã de la Pylos şi a scăpat de condamnare numai mituindu-i pe judecători (D.S., XIII, 64). A mai fost strateg în 403 şi, poate, sitophylax în 388/7. Exilat de cei 30 de tirani, el l-a ajutat pe Thrasybulos să restaureze democraţia în 403 (vezi Xen., Helenicele, 2, 3, 42; Lys., 13, 78). Ostilitatea lui faţă de Socrate, pe care-l confunda probabil cu sofiştii, a fost determinată şi de dorinţa de a proteja regimul democratic, dar poate şi de motive personale. Se pare că i-a dat o educaţie defectuoasă fiului său. Autorii tîrzii spun că, după condamnarea lui Socrate, Anytos a fost el însuşi exilat sau chiar ucis.

62 Tatăl lui Anytos, Anthemion, nu este amintit decît aici şi într-o scholie la Euthyphron. Elogiile pe care i le decernează, în acest pasaj, Socrate sînt tot atîtea critici mascate la adresa lui Anytos.

63 Ismenias, conducătorul partidului anti-spartan din Teba, l-a sprijinit pe Thrasybulos şi pe ceilalţi democraţi atenieni în 404 şi s-a lăsat plătit de persanul Tithraustes pentru a porni război împotriva Spartei, în 395. Cei care cred că pasajul nostru face aluzie la acest din urmă eveniment, cu toate că Socrate era mort încă din 399, văd în „comorile lui Policrate" bunurile celebrului Policrate din Samos, intrate în stăpînirea satrapului Oroites (vezi Hdt., 3, 39 sqq. şi 122 sqq.; Tucid., 1, 13). Este însă mai probabil că Platon se referă aici nu la evenimentele din 395, ci la cele din 404. în acest caz ar fi vorba de nişte bani pe care i-ar fi dat Policrate din Atena lui Ismenias, pentru a-l cîştiga de partea atenienilor exilaţi. Acest Policrate este cunoscut ca om politic şi orator. El a fost prieten cu Meletos, acuzatorul lui

Socrate, şi a compus o Acuzare a lui Socrate, poate şi un Elogiu al lui Thrasybulos. Detalii despre viaţa lui se găsesc şi la Isocrate, în Busiris, I, 221 a.

64 Platon subliniază adesea faptul că sofiştii pretind să fie plătiţi (vezi şi 91 d). Contrastul între aceşti falşi profesori de înţelepciune, care cer bani pentru învăţătura lor, şi adevăratul înţelept, Socrate, care nu primeşte nimic, apare astfel şi mai evident.

65 O mare parte din populaţia Atenei era ostilă sofiştilor, aşa cum reiese şi din dialogul Protagoras. Parţial justificată de neîncrederea pe care o inspiră unor oameni lipsiţi de educaţie caracterul tehnic al învăţăturii lor sau de evidenta lipsă de scrupule a unora dintre sofişti, această ostilitate se explică în primul rînd prin aceea că sofiştii supun unui examen critic normele de comportare şi instituţiile tradiţionale.

66 Protagoras s-a născut la Abdera, în jurul anului 485, şi a fost unul dintre cei mai cunoscuţi sofişti. Lui i s-a cerut să dea legi coloniei Thurii înfiinţate de atenieni în 444. Printre puţinele informaţii sigure pe care le avem despre viaţa lui se numără şi cele cuprinse în acest pasaj. în domeniul istoriei ideilor, el este cunoscut mai ales ca autorul unei doctrine privind relativismul cunoaşterii, doctrină exprimată pregnant în formula „omul este măsura tuturor lucrurilor". Platon afirmă că Protagoras a fost cel dintîi sofist care a cerut un onorariu (Prl., 349 a). Cu privire la suma pe care o pretindea, mărturiile sînt contradictorii (vezi Diog. Laert., 9, 52; Quint., 3, 3; Pl., Prt, 328 b—c). Tot de la Platon ştim că sofistul Prodicos a strîns o mare avere dînd lecţii (Hp. Ma., 282 c).

67 Celebru sculptor atenian, născut către 490, elev al lui Hegias şi Ageladas. între 460 şi 450, el a executat în bronz statuia Atenei Promachos, care se înălţa pe Acropolă, lîngă Propilee. Dintre lucrările sale sînt cunoscute prin copii romane statuia Atenei Lemnia, care datează din 451 — 448, şi statuia de aur şi fildeş a Atenei Parthenos. Statuia de aur şi fildeş a lui Zeus de la Olimpia este cunoscută numai prin mărturiile literare. Din însărcinarea lui Pericle, Fidias a elaborat, între anii 447 şi 432, ansamblul sculpturilor care împodobeau Partenonul. Lui i se datorau şi concepţia de ansamblu, şi machetele de lut şi ipsos care au fost transpuse în marmură de alţi sculptori sub îndrumarea lui. Urmărit în justiţie în 432, împreună cu alţi

prieteni ai lui Pericle, el a fost silit să se exileze.

68 Fiind cel dintîi educator plătit pentru lecţiile sale, Protagoras trebuie să fie considerat cel dintîi sofist. în dialogul platonic care-i poartă numele, Protagoras afirmă însă că sofişti au fost de fapt şi cei care se intitulau poeţi, prezicători, muzicieni etc., oameni ca Homer, Hesiod, Orfeu, Agathocles, Pythocleides din Ceos şi alţii (vezi Prt., 316 d—e, 342 b). Printre sofiştii care erau în viaţă în anul 402, la data dramatică a dialogului, se numără Hippias, Prodicos şi Gorgias.

69 Expresia este, probabil, ironică. Legăturile de prietenie dintre familia lui Menon, una dintre cele mai ilustre din Tesalia, şi familia lui Anytos, recent îmbogăţită de pe urma unui atelier de pielărie, n-aveau cum să fie vechi.

70 La 91 a-b.

71 Exprimarea este, fără îndoială, ironica.

72 în Grg., 516 e—517 a, Socrate susţinea că nu ştie să fi existat la Atena vreun om de stat bun. în pasajul de aici el nu retractează cu adevărat această părere, fiindcă e limpede din ceea ce urmează că nici unul dintre oamenii politici amintiţi nu deţinea, în ochii lui, adevărata virtute. Elogiul lor se situează pe acelaşi plan cu elogiul lui Anytos de la 90 a—b.

73 Celebru om politic şi general atenian (cca 528 — cca 462). încă din 493/2, anul cînd a fost arhonte eponim, el a luat măsuri pentru fortificarea Pireului şi întărirea flotei. Eclipsat la Marathon de Miltiade, Temistocle şi-a asigurat supremaţia politică după 489, obţinînd ostracizarea rivalilor săi. El a convins adunarea poporului să folosească banii proveniţi din exploatarea minelor de argint de la Laurion pentru a construi cel puţin 100 de corăbii şi a pus astfel bazele imperiului maritim al Atenei. Politica lui navală a avut ca rezultat creşterea influenţei politice a păturilor mai sărace, din rîndul cărora se recrutau echipajele de pe corăbii. Lui Temistocle îi revine meritul victoriei de la Salamina. După retragerea perşilor, Temistocle a organizat reconstruirea zidurilor Atenei. El a intrat în conflict cu Cimon şi a fost ostracizat în 472. Condamnat la moarte în contumacie, ca partizan al perşilor, în 468, Temistocle a reuşit să se refugieze în Asia Mică, unde a fost foarte bine primit de Artaxerxes I. A murit la Magnesia pe Meandru, către 462.

74 Fiul lui Temistocle şi al soţiei sale Archippe; este cunoscut numai prin acest text şi prin mărturia lui Plutarh, care-l

prezintă ca pe un copil răsfăţat (vezi De ed. puer., 2; Tem.., 32).

75 Om politic şi general atenian, născut pe la 520. A fost strateg la Marathon şi adierile eponim în 489/8. Ostracizat în 483/2, el a fost rechemat doi ani mai tîrziu, din iniţiativa lui Temistocle. Aristide s-a distins în lupta de la Salamina şi a comandat trupele ateniene la Plateea, în 479. A sprijinit măsurile luate de Temistocle pentru reconstruirea zidurilor Atenei. Aristide a comandat contingentul atenian în campania navală din 478 şi i-a determinat pe grecii din Asia Mică şi din insule să se desprindă de Sparta. La constituirea Ligii de la Delos, în primăvara lui 477, el a fixat tributul pe care urma să-l plătească fiecare cetate. După această dată nu mai ştim nimic sigur despre el. E posibil să fi murit în 468. Reputaţia de corectitudine pe care a avut-o şi în timpul vieţii a ajuns, după moartea lui, legendară. Biografii săi antici îl opun, din toate punctele de vedere, lui Temistocle, dar este sigur că, cel puţin cu începere din 480, cei doi oameni politici au urmărit aceleaşi obiective.

76 Lysimachos, fiul lui Aristide, s-a născut probabil către 485. în amintirea tatălui său, atenienii i-au acordat o sumă de bani şi o proprietate în Eubeea. După ce le-a primit, Lysimachos a dus o viaţă retrasă (vezi Dem., Lept., 20, 115). Platon îl prezintă ca pe unul din interlocutorii lui Socrate în dialogul Lahes, unde Lysimachos se plînge de educaţia pe care a primit-o de la tatăl său. Ştim din dialogul Theaitetos că fiul lui Lysimachos, Aristide, a fost un timp elevul lui Socrate.

77 Ilustru om de stat atenian (cca 495—429), fiul lui Xantippos şi al Agaristei, descendenta Alcmeonizilor. A fost cea mai marcantă figură a democraţiei ateniene din sec. al V-lea. Pericle s-a afirmat în viaţa publică ca horeg al Perşilor lui Eschil, în 472, ca acuzator al lui Cimon, în 463, şi ca partizan al lui Efialte, în 462/1. El a condus mai multe campanii militare, între 454 şi 439, şi a luat mai multe măsuri care au dus la întărirea democraţiei la Atena (fixarea unei indemnizaţii pentru dicaşti, întemeierea unor colonii şi stabilirea de cleruhii etc."). A obţinut, în 443, ostracizarea principalului său adversar politic, Tucidide fiul lui Melesias (vezi nota 79) şi a fost ales strateg în fiecare an, cu o singură întrerupere, de la această dată, pînă la moartea sa. Pericle a susţinut alianţa cu Corcira, în 433 şi decretul împotriva Megarei, în 432. La izbucnirea războiului peloponeziac, el a fixat

întreaga strategie a Atenei. A murit de ciumă în 429.

Pericle a iniţiat executarea unora dintre cele mai celebre monumente ale Atenei: Propileele, Partenonul, poate şi zidurile lungi care uneau Atena cu Pireul. El a fost prieten cu cîţiva dintre cei mai iluştri filosofi şi artişti ai vremii sale, cu Anaxagoras, cu Sofocle, cu Fidias etc. După o căsătorie nefericită care s-a încheiat cu un divorţ, probabil către 450—445, Pericle a avut o legătură durabilă cu Aspasia din Milet. Despre eşecurile lui Pericle 'în privinţa educării concetăţenilor săi, a fiilor săi şi a pupililor săi, Alcibiade şi Clinias, vezi şi Pl., Grg., 515 d—517 b, Ale. X, 118 d-e; Prt., 320 a.

78 Fiii lui Pericle şi ai soţiei sale ateniene. Comportarea lor lăsa mult de dorit, după informaţiile păstrate de Platon (vezi nota precedentă), Piu. (Pericle, 36, 1—4), Athenaeus (5, 220 d) şi Arist. (Rhet., X390 b). Au murit amîndoi de ciumă în 429.

79 Este vorba de Tucidide fiul lui Melesias, rivalul politic al lui Pericle, nu de istoricul Tucidide, fiul lui Oloros. Tucidide fiul lui Melesias i-a urmat lui Cimon la conducerea partidului aristocratic, în 449, şi a avut o influenţă aproape egală cu cea a lui Pericle, pînă în 443 cînd a fost ostracizat. S-a reîntors la Atena în 433 şi se pare că el a intentat procese mai multor persoane din cercul lui Pericle: filosofului Anaxagoras, sculptorului Fidias, Aspasiei. în 426 a fost el însuşi dat în judecată de către Cephisodemos (vezi Ar., Ach., 705 sqq.). Melesias, fiul lui Tucidide, este, alături de Lysimachos, fiul lui Aristide, unul dintre personajele dialogului Lahes (vezi Platon, Opere I, p. 234). Stephanos este amintit şi de istoricul Polemon (fr. 78 Muller, FUG, III, p. 137).

80 Xanthias şi Eudoros sînt cunoscuţi numai prin acest text şi printr-un pasaj care-l copiază ([Pl.], Virt., 378 a).

81 „Atenienii şi aliaţii lor", această formulă revine adesea în inscripţii şi în textele care reproduc frazeologia oficială.

82 Ultima replică a lui Anytos, cu ameninţările ei abia voalate, are o rezonanţă sinistră pentru toţi cei care ştiu ce rol a jucat acest personaj în procesul lui Socrate, din anul 399.

83 Theognis din Megara, poet elegiac din sec. al Vl-lea. Sub numele lui s-au păstrat aproape 1400 de versuri, în parte neautentice. Poezia lui Theognis este adesea gnomică şi reflectă în mod pregnant sentimentele aristocratice ale autorului ei. Autoritatea poeţilor în domeniul educaţiei era unanim

recunoscută în Grecia. Ştim, din Republica, că Platon socotea această părere ca foarte dăunătoare. Dintre cele două pasaje din Theognis citate mai jos (v. 33 — 36 şi v. 435, 434, 436 — 438 Diehl), cel dintîi era celebru în antichitate. Le reproducem pe amîndouă într-o versiune uşor modificată a traducerii făcute de Simina Noica (Antologie lirică greacă, Bucureşti, Ed. „Univers", 1970, pp. 32 — 33 şi 40).

82 Vezi 89 d —e şi 90 b sqq.

83 Socrate afirmă că l-a audiat pe Prodicos şi în Prt., 341 a; Cra., 384 d; Chrm., 163 d. în legătură cu Prodicos, vezi şi nota 14.

86 La 87 e.

87 Vezi 88 d-e.

88 Artist şi inventator mitic care uneşte în legenda sa elemente heterogene legate şi de Atena, şi de Creta, şi de Sicilia. Anticii credeau că lui i se datorează multe dintre templele şi statuile arhaice. Se spune că el a reprezentat, pentru prima dată în sculptura greacă, persoane cu ochii deschişi, cu braţele desfăcute şi cu un picior aşezat puţin înaintea celuilalt. Contrastul între această atitudine şi atitudinea rigidă a statuilor mai vechi care aveau ochii închişi, picioarele lipite şi braţele atîrnînd pe lîngă corp, era atît de mare încît statuile lui Dedal au putut lăsa impresia că sînt însufleţite. La răspîndirea acestei legende au contribuit desigur şi caracterul enigmatic al lui Dedal şi existenţa mai multor tradiţii privind obiecte şi statui însufleţite (vezi, de pildă, Il., 18, 376; Pd., Ol., 7, 52 ctc.). Platon îl aminteşte pe Dedal şi în Alc. ,1, 121 a şi în Ion, 533 b. Obiceiul de a lega unele statui este cunoscut şi se explică, probabil, ca o practică magică menită să împiedice plecarea divinităţii reprezentate de statuie (vezi şi Paus., III, 15, 5).

89 Socrate ştia cu siguranţă că asemenea statui nu puteau fi văzute în Tesalia, una dintre cele mai înapoiate regiuni din Grecia.

90 Adică prin cîntărirea, pentru fiecare părere în parte, a faptelor care o justifică şi o fac adevărată. în greceşte αιτίας λογισμω.

91 Vezi 85 c — d, unde nu se vorbeşte, de altfel, de „cîntărirea cauzelor".

92 La 87 e; vezi şi 96 e.

93 In cele ce urmează, Socrate trece în revistă principalele

teze discutate.

94 La 89 b-c.

95 La 87 c; vezi şi 89 d.

96 Vezi 89 d-e.

97 La 96 b.

98 Vezi 96 c. De fapt nu s-a afirmat explicit nicăieri că virtutea nu este ştiinţă.

99 Vezi 87 d.

100 Vezi 88 b-e.

101 Vezi 96 e-97 c.

102 De fapt Socrate, nu Anytos, e cel care i-a amintit pe Temistocle şi pe Aristide, pe Pericle şi pe Tucidide (93 c, 94 a—e). Aici ca şi mai jos, la 99 e, textul grecesc foloseşte pronumele οδε care se referă de obicei la obiecte sau la persoane vizibile şi pentru vorbitor şi pentru interlocutorul lui. Cei mai mulţi comentatori deduc de aici că Anytos, care a plecat furios la 95 a, s-a îndepărtat doar de grupul lui Socrate, fără să părăsească definitiv scena dialogului.

103 Platon reia aici, aproape textual, un pasaj din Apărarea lui Socrate (vezi Ap., 22 c).

104 După toate probabilităţile, Platon a folosit aici forma doriana (σιος), nu forma atică (θεός) a adjectivului pe care l-am tradus prin „divin".

105 Vezi Od., 10, 494—495. Plutarh (Cato Maior, 27) spune că şi Cato a citat aceste versuri, în legătură cu Scipio şi cu succesele sale din Africa. Tiresias este profetul orb din legendele tebane, înfăţişat şi de Sofocle în Oedip-Rege. Pentru alte legende legate de Tiresias, vezi Call., Lav. Pall., 57 sqq., Hyg., Fab., 75, Apollod., 3, 84.

106 Apărarea lui Socrate şi dialogul Protagoras se încheie cu formule asemănătoare.

107 Platon sugerează, probabil, că dacă Anytos n-ar fi fost atît de pornit împotriva lui Socrate, el nu l-ar fi dat în judecată şi n-ar fi atras asupra Atenei ruşinea de a-l fi condamnat pe înţelept la moarte.